

21. SUOMI JA TSL UNIONIN AIKAAN

Liiton toimisto jakautui pitkään pääpiirteissään kolmeen toimialaan: yleisjohto, opintotoiminta sekä talous- ja hallinto. Lyhyesti kuvaten opintotoiminnan kokonaisuuteen kuuluivat opintokeskuksen hallinto, ay-osasto, opinto-osasto, alueosasto, svenska sekretariat ja kulttuuriosasto. Talouden ja hallinnon osakkeen alla olivat isompina kokonaisuuksina valtionapuosasto ja Ranta-Toivalan kurssikeskus. Viimeksi mainitun henkilökunta oli vuonna 1994 viimeistä vuotta varsinaisesti TSL:n palveluksessa, sillä seuraavana vuonna kurssikeskus vuokrattiin sen emäntänä jo pitkään toimineelle Maire Pietikäiselle ja hänen muodostamalleen yritykselle. Apuemäntänä oli Irene Mononen, laitosapulainen oli Inkeri Roivainen ja talonmiehenä toimi Hannu Makkonen (15.4.1993 saakka) ja Tauno Heikkinen (15.5.1993 alkaen).

Kurssikeskuksen hoitokuntaakaan ei sitten enää tarvittu Sivistysliiton parissa. Viimeisen TSL-hoitokunnan puheenjohtajana toimi Erkki Tapola, varapuheenjohtajana Sulo Hentula, sihteerinä Lassi Ahtiainen ja jäsenenä Kauko Ahonen, Eero Hoffren, Eija Lempinen, Maire Pietikäinen, Aarne Tykkyläinen, Kari Virtanen ja Aarne Vääänen.¹

Tulosalueet, tiimit ja projektit

Kokoukset keskusteluineen, pohdintoineen ja päätöksineen antoivat järjestölliseen toimintaan oman ryhtinsä. Vuoden 1994 kuluessa liittotoimikunta kokoontui yhdeksän kertaa ja ruotsinkielisen sihteeristön johtokunta neljä kertaa. Piirijärjestöjen neuvottelukunnan kokous pidettiin kaksipäiväisenä huhtikuun lopulla Ranta-Toivalassa. Opintojärjestöjen kaksipäiväiset neuvottelupäivät toteutettiin elokuussa viiden eri aluekeskuksen alueella; vuosina 1995–98 päiviä ei sitten pidettykään. Lisäksi aluekeskukset järjestivät syksyn kuluessa opintojärjestöväelle yhteisiä kehittämis- ja toiminnansuunnittelupäiviä. Kiristynyt taloustilanne säävytti monia pohdintoja.

TSL:n liittokokouksessa toukokuussa 1993 hyväksyttiin kehittämisohjelma, ja sen mukaisesti liiton koko toimintaorganisaatiota ryhdyttiin uudistamaan puheenjohtaja Jouni Backmanin sekä varapuheenjohtajien Erkki Tapolan ja Sirkka-Liisa Laamasen johdolla. Ruotsinkielistä toimintaa ohjasi ja valvoi sihteeristön (ABF svenska sekretariat) johtokunta, puheenjohtajanaan Risto Laakkonen ja varapuheenjohtajana Brita Seppänen. Jatkossa TSL:n organisaatio jaettiin kahteen tulosalueeseen: yleisen sivistystyön tulosalue ja opintokeskushallinnon sekä sisäisten palvelujen tulosalue.

Näkyvä henkilövaihdos tapahtui hallinnossa heti tammikuussa 1994, kun pääsihteeri Pentti Öhman halusi hyvin raskaiden ja kuluttavien vuosien jälkeen siirtyä tehtävästä sivuun. Pohjolan kansankorkeakoulusta lisäkokemusta hankkineesta opintojohtajasta, valtiotieteiden maisteri Jorma

¹ Toimikunnan kokoonpano vuoden 1992 kertomuksen mukaan; TSL vuonna 1992 s 2; TSL vuonna 1993 s 7. Vuokraajaksi tuli Maire Pitkänen Oy. Liitto myi Ranta-Toivalan kiinteistön ulkopuoliselle taholle heinäkuussa 2004. Toimintaa jatkettiin entisin muodoin, entisen vuokralaisen kanssa (TSL vuonna 2004 s 4).

Turusesta (s. 1947) tuli helmikuun alussa virkaa tekevä ja kesäkuun alusta alkaen vakinainen pääsihteeri. Öhman jatkoi kesäkuussa opintokeskuksen hallinnossa suunnittelusihteerinä siirtyen puolitoista vuotta myöhemmin sairaseläkkeelle. Kesäkuun alussa lakkautettiin lisäksi kokonaan erillinen opintokeskuksen johtokunta. Alkuvuodesta se ehti kokoontua kolmesti. Sen viimeisessä kokoonpanossa oli puheenjohtajana Pentti Vainio, varapuheenjohtajana Pentti Öhman (12.1. saakka) sekä jäseninä Hilikka Kolhinen, Matti Kouri, Seppo Kinnunen, Onni Peltonen ja Hillervo Perttunen sekä varajäseninä Carola Grönlund, Pentti Lindberg ja Tero Tuomisto.²

Kun Turunen aloitti pääsihteerinä, yhdistettiin tehtävään myös hänen aiempi opintojohtajan toimensa. Sen voi luonnehtia olleen organisaation yksinkertaistamista, mutta merkinneen samalla pientä, tarpeellista säästöä liiton kuluissa taloudellisesti ahtaissa oloissa. Liitossa käytiin tarkoin läpi pieniäkin mahdollisia säästökohteita. Yksi esimerkki oli pitkään, hiljaisesti jatkunut Kulttuurityöntekijäin sos.dem. yhdistyksen toiminnan tukeminen. Syksyllä 1993 huomio kiinnittyi maanlaajuisen yhdistyksen kirjeiden postituksen aiheuttamiin kuluihin ja vaivaan. Hetken aikaa leijui ilmassa postitusavun lopettaminen, mutta siitä luovuttiin. Yhteys kulttuurialan sosialidemokraatteihin, kulttuuridemareihin koettiin TSL:ssä edelleen hyödylliseksi.³

Aiempi pääsihteeri Jussi Pikkusaari koki historiikissaan edellä mainittujen tehtävien yhdistämisen toisin, huomattavasti periaatteellisempana ratkaisuna. Hänestä ratkaisu ”manifestoi TSL:n muuttumisen monipuolisesta sivistysjärjestöstä aikuiskoulutuslaitokseksi”. Voi kuitenkin hyvin arvioida, etteivät liiton monipuolisuus tai sivistysjärjestöluonne ratkaisussa sinänsä kadonneet, ja suuntautumista aikuiskoulutuksen suuntaan oli jatkunut jo jonkin aikaa, kuten edellä on kuvattu. Lisäksi Pikkusaari painotti kirjassaan, tässäkin jossain määrin tulkinnanvaraisesti, että tehtävien yhdistäminen oli osoitus siitä, että liitto oli luopunut ”asemansa vahvistamisesta perinteellisessä järjestökentässään”. Liiton johtava toimihenkilö ei hänestä nimittäin enää ollut ”ensisijaisesti yksi työväenliikkeen järjestöjohtaja vaan valtiovallan hyväksynnän vaatima TSL:n oikeellisuudesta valtiovaltaan päin virallisessa vastuussa oleva opintojohtaja”.⁴

Voisi kyllä ajatella niinkin, että Jorma Turunen kykeni tarvittaessa arvioimaan tilanteiden tai käsiteltävien asioiden mukaan, kummalla tuolilla hän istui työväentalolla liiton Paasivuorenkadun toimistossa. Joka tapauksessa tämä tehtävien yhteen sulauttaminen juuri uuden lain voimaantulon vaiheessa 1994 oli yksi osa sitä taitekohdan, suoranaisten murroksen kokonaisuutta, jonka kautta Sivistysliitto siirtyi yhdeksänkymmenluvun kuluessa seuraavaan toimintansa vaiheeseen. Mitään yksittäistä, ratkaisevaa tekijää tai terävää saumakohtaa ei niinkään ollut. Muita muutokseen vaikuttaneita tekijöitä olivat tässä ainakin vuonna 1991 tehdyt sääntöjen tarkennukset, suuntautuminen aikuiskoulutukseen ja myös vahvemmin maksulliseen koulutustoiminnan tarjontaan, entistäkin voimakkaampi avautuminen perinteisen jäsen- ja toimintapiirin ulkopuolelle sekä toiminnallisen rakenteen muutamat muutokset.

² TSL vuonna 1994 s 2–3, 6; Pikkusaari 2014 s 262.

³ Tuomisto 2005 s 100.

⁴ Lainaukset Pikkusaari 2014 s 259.

Kahden tulosalueen sisällä siirryttiin kevään 1994 kuluessa tiimi- ja projektiorganisaatioon.⁵ Vuoden kuluessa tässä työssä edistyi ainakin toimintakertomuksen mukaan kohtalaisesti. Seuranneiden parin vuoden kuluessa yleisen sivistystyön alueella oli yhdeksän teemaa ja projektia. Ne olivat vain otsikkoina mainiten arvot ja elämänkatsomus -projekti, kansainvälisen koulutuksen projekti, pienryhmätiimi, poliittisten opintojen tiimi, ay-palvelujen projekti, Työn Suomi-projekti, sosiaalialan tiimi, TSL:n tietoverkot tiimi ja viestintätiimi. Opintokeskushallinnon ja sisäisten palvelujen alueella oli puolestaan toimistotiimi. Näiden tulosalueiden ulkopuolella olivat vielä kehittämistoimikunta, aluetoiminta ja kulttuuritoiminta.⁶

Liiton organisaatio eli ja muuntautui nopeasti ja joustavasti tarpeiden mukaan. Vuosina 1997–99 sivistystyön tulosalueella olivat elämönhallinnan kehittämisen tiimi, yhteisötiimi, kansainvälistymisen tiimi ja tietoverkot-tiimi. Tarkempiin sisältöihin ei tässä mennä. Opintokeskushallinnon ja sisäisten palvelujen tulosalueella oli vuonna 1997 toimistotiimi sekä vuosina 1998–99 taloushallinnon ja tukihallinnon tiimit. Aluetoiminta sisälsi puolestaan aluekeskukset sekä vapaaehtois- ja kulttuurityön.⁷

Huomattavan voimakkaasta murroksesta, jonka Sivistysliitto koki 1990-luvulla, on havainnollinen silminnäkijän kuvaus yhden esimerkkitapahtuman tarjoamana. Juhlavuoden seminaari järjestettiin perjantaina 18.11.1994. Otsikkona oli murrosaikojä kuvaten ”Jonkin partaalla”. Kutsun saanut TSL:n pitkäaikainen työntekijä ja puheenjohtaja Sakari Kiuru kuvasi hämmästyneitä seminaaritunnelmiaan tuoreeltaan *Demarin* lehtikirjoituksessa ja sittemmin muistelmissaan. ”Vuosikymmenien tauon jälkeen istahtaminen tämän päivän sivistystyötilanteen äärelle oli kuin pudota ulkoavaruudesta. Maisema oli muuttunut. Seminaarissa ei muisteltu suurta menneisyyttä, muttei jaksettu katsoa pitkälle eteenpäinkään.”

Seminaarin nelikymppiset puhuivat Kiurun mukaan ”täyttä markkinatalouskieltä, virheettömästi”. Saman ikäiset käyttivät vielä 1960–70-luvun vaihteessa ”aatemurretta”. Ero hätkähdytti Kiurua, samoin ilmoille sinkoilleet uuden ajankohdan käsitteet kuten ”kilpailu markkinoilla, tuotekehittely, asiakkaat, ydintehtävät, maksullinen palvelu, tietokanta, tulosalue, laatu, tehokkuus”. Uusia olivat TSL:n yhteydessä hänelle myös muotoilut ”ydinosaaminen, verkkoajattelu, sidosryhmät”. Ennen tehtiin Tienviitat pitemmälle aikajänteelle, nyt tyydyttiin kaksivuotisiin strategia-asiakirjoihin.

⁵ Englannin kielestä peräisin ollut team (valjakko, urheilujoukkue) eli tiimi teki yleisemminkin tuloaan käyttöön (myös teamwork: ryhmätyö, ryhmän yhteistyö).

⁶ TSL vuonna 1994 s 8–9; Pikkusaari 2014 s 261; esim. pitempikestoisesta, alueellisesta Aikuinen ja Työ -koulutuksesta kertoi haastattelussa koulutussihteeri Ulla Puro, ks. Petteri Raito: Aikuiskouluttaja TSL uppoutuu alueellisten ryhmien ongelmiin. Koulutustarve syntyy ihmisistä. Demari 11.1.1994 (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁷ Pikkusaari 2014 s 261. Tulosalueita muotoiltiin tuolla hetkellä uusiksi myös naapureissa, ks. esim. MSL:n osalta Henttinen s 241. Ks. myös rinnastus 70-vuotiaaan Työväen Akatemian toiminnasta, rehtori Kari Kinnusen ja apulaisrehtori Päivi Puhakaisen haastattelu, Leena Seretin: Aikuiskoulutuksessa on nähtävä tulevaisuuteen. Demari 8.9.1994 (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

Hänen ymmärtävä arvionsa oli, että uudella lainsäädännöllä oli luonnollisesti omat vaikutuksensa. Kuitenkin Sakari Kiuru halusi lausua varoituksen sanan, sillä ”hengen kentille” ei hänestä sopinut talouskielen mukana tarttuva ”kauppamieskulttuuri”.⁸

Seminaarin alustuksia ja muitakin artikkeleita julkaistiin seuraavana vuonna teoksessa *Tulemisen tilassa*. Melkeinpä Kiurun kuvaukseen soveltuen kirjan alaotsikossa luvattiin tarjota näkökulmia työväen sivistystyöhön ”postmodernin kynnyksellä”. Liiton kehittämispäällikkö Pertti Rantanen hahmotteli teoksen artikkelissaan perusteellisemmin liiton ja koko suomalaisen sivistystyön kokemaa murrosta. Hän ei suinkaan ollut luopumassa sivistystyöstä, vaan esitti sitä suorastaan kansalaisyhteiskunnan vahvistajaksi ja myös sillaksi kansainvälisyyteen.

Tietokonein hyödynnettävät tietoverkot olivat tulollaan uudeksi sivistykselliseksi ympäristöksi. Opettajan tehtävä oli muuttumassa enemmänkin opintojen ohjaamisen suuntaan ja verkoston ylläpitoon. Rantanen oli kaiken kaikkiaan edelleen vakuuttunut siitä, että ”sillä mistä työväen sivistystyönä on näihin aikoihin asti puhuttu” oli paljon tehtäväkenttää edessään myös siinä uudessa aikakaudessa, johon oltiin siirtymässä.⁹

---- tietolaatikko

KOTISEUDUN KAUNEUS

Työväen Sivistysliitto on toiminut valtaosan vuosistaan Helsingin Siltasaarella, Hakaniemen torin tuntumassa, meren äärellä. Liiton puheenjohtajana toiminut kirjailija Arvo Salo laati yhdeksänkymmenluvun alussa runomuotoisen ylistyksen Siltasaarelle, myös hänen omalle kotiseudulleen, kaupunginosalleen.¹⁰

SILTASAARI

Kauniimpaa ei tule eteen
seutua kuin Siltasaaren.
Täällä talot katsoo veteen,
lähteen suihku piirtää kaaren.

⁸ Kiuru 2004a s 169–170, myös lainaukset.

⁹ Rantanen 1995 s 94–98, lainaus s 98. – Mainittakoon, että Pertti Rantanen valittiin kevättalvella 1999 Kiljavan opiston uudeksi rehtoriksi lähes vuosikymmenen ajan tehtävää hoitaneen Markku Liljeströmin jälkeen, joka puolestaan siirtyi SAK:n koulutuspäälliköksi. Kiljavan kursseilla kävi vuosittain noin 6000–8000 opiskelijaa (Hilkka Kotkamaa: Kiljavan opetus päätetty, syvenee ja eurooppalaistuu. Demari 23.4.1999; lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

¹⁰ Laaja runoelma ”Siltasaaren kaunotar ja sen kaverit” on teoksessa Arvo Salo: Ystäville, yhteisöille. Runoterveydyksiä vuosilta 1982–1992. Somero: TSL, Amanita 1992 (Salo 1992) s 110–118. Se laadittiin Asunto Oy Saariston pihatapahtumaan 20.8.1990. Rakennus on vastapäätä työväentaloa, Saariniemenkadun toisella puolella. Osa runoelmasta julkaistiin otsikolla ”Siltasaari” teoksessa Siltasaari ennen ja nyt, s 7.

Täällä toimineiden muisto
säilyy vaikka haikeneekin,
paljon Paasivuoren puisto
kertoo vaikka vaikeneekin.

Joskus on kuin siinä Sirkus
vielä toimis täysis voimis:
pellet pomppis, naiset kirkus,
orhit astuis koreis loimis

akrobaatit hämmästyttäis
norsut tööttäis, karhut karjus
jeppe vaikka kuinka kyttäis
akat heräis Alppiharjus.

Kaunis olet Siltasaari
siistikin ja hiljainenkin.
Harvoin löytyy happovaari
päältä taikka alta penkin.

Riittäköön siis moite lievä,
kiitos kauniimpi on, sillä
Siltasaari, olet sievä
Saaristosi ympärillä.

Työtä ja toiminnan tilastoja

Talouselämä heijastui Sivistysliittoon myös sillä tavoin, että vuoden 1994 kuluessa liitto laajensi työttömille ja syrjäytymisuhan alla oleville suunnattua koulutustoimintaa hyvin voimakkaasti koko maan laajuudelta. Työn Suomi-projekti tuli käsittämään kaikkiaan 70 alueellista hanketta. Se näkyi nopeasti myös henkilökunnan kasvaneena määränä: hankkeiden parissa oli kaikkiaan 37 määräaikaista työntekijää. Kun opintokeskuksen valtionaputoimissa oli 49 henkilöä ja muuta vakituista henkilökuntaa oli 10, kohosi yhteismäärä vuodessa yli kolmellakymmenellä kaikkiaan 96:een. Seuraavana vuonna 1995 henkilökunnan kokonaismäärä oli 113, mistä mainitun projektin määräaikaista työntekijöitä oli lähes puolet eli 52. Pian määrät vähenivät, ja vuonna 1999 henkilökuntaa oli 73. Opintokeskuksen työntekijöitä oli 49, ja erilaisissa lyhyt- tai pitempiaikaisissa projekteissa toimi 24 henkilöä.¹¹

¹¹ TSL vuonna 1994 s 28; Pikkusaari 2014 s 259.

Työttömille suunnattu koulutustoiminta näkyi myös liiton vuoden 1994 tilastoissa. Opintokerhojen määrä jatkoi hiljaista alenemistaan, mutta samalla kerhokohtainen tuntimäärä kasvoi jonkin verran. Kerhoja oli 75-vuotisjuhlavuonna yhteensä 3343, ne käyttivät opintoihin kaikkiaan 87 246 tuntia. Kerholaisia oli 33 011; parikymmentä tuhatta vähemmän kuin edellisenä vuonna. Eniten kerhoja oli Hämeen läänin alueella (813), Uudellamaalla (435) ja Kymen läänissä (397). Vähiten niitä oli Lapin läänin alueella (38) ja Pohjois-Karjalassa (114).

Järjestöryhmittäin tarkastellen sosiaalialan järjestöt olivat selkeästi ykkösenä (1859), valtaosa näistä kerhoista oli lisäksi Eläkkeensaajien Keskusliitossa (1725). Seuraavina olivat ammattiyhdistysliike (425 kerhoa), itsenäiset opintokerhot (290), TSL-organisaation kerhot, mukaan lukien Työn Suomi-projekti (247), poliittinen työväenliike (208), muut järjestötahot (196), kulttuurijärjestöt (100) ja ruotsinkieliset järjestöt (18).

Sivistysliiton omien kurssien määrä kasvoi puolestaan voimakkaasti, erityisesti työttömille suunnatun koulutuksen ansiosta. Kursseja oli 767 eli yli jopa 500 enemmän kuin edellisenä vuonna. Kesto oli tunneissa 23 133, ja osallistujia oli 10 431; kuusi tuhatta enemmän kuin edellisenä vuonna. Häme (400) ja Uusimaa (523) olivat tässäkin keulilla yhteismäärissä arvioiden. Vähiten kursseja toteutettiin Ahvenanmaalla (2) ja Pohjois-Karjalassa (67).

Kurssien järjestäjänä oli TSL-kentän parissa ykkösenä Helsingin piiri (152) ja toisena Helsingin opintojärjestö (106). Kaikilla muilla lukemat olivatkin sitten pienempiä, esimerkiksi Pirkanmaan (74), Uudenmaan (47), Mikkelin (40) ja Kuopion piirillä (29) sekä Lahden opintojärjestöllä (36) ja Porin seudun opintojärjestöllä (29). Hyvin monilla piireillä ja opintojärjestöillä oli vähintäänkin yksi kurssi tuona toimintavuonna.

Lisäksi opintokeskuksen kautta toteutettiin kanssajärjestäjien 2024 kurssia. Siinä oli laskua edelliseen vuoteen verrattuna lähes 500 kurssia. Piirien ja opintojärjestöjen kurssien osuus oli 921 ja ammattiyhdistysliikkeen 994. Molemmissa oli tuntuvaa laskua edelliseen vuoteen, mikä selittyi niitä koskeneiden valtionapuehtojen heikennyksistä. Ammattiyhdistysliike oli erittäin suuri kurssien järjestäjä. Muut olivat sitten pienempiä: sosiaalialan järjestöt (68), ruotsinkieliset järjestöt (21), kulttuurijärjestöt (11) ja poliittiset järjestöt (9).

TSL:n omia luentoja toteutui vuoden kuluessa 117, tunteja kertyi 319 ja kuulijoita oli 3901. Luentotoiminta supistui kaiken kaikkiaan aiemmista vuosista lainsäädännön muutoksen takia. Numerot kertoivat havainnollisesti, että liiton työ ei missään tapauksessa, kaikkien muutosten jälkeenkään, ollut pientä näpertelyä, vaan edelleen erittäin laajaa ja todella maanlaajuista. Työn kokonaisuuden vaikuttavuuden arvioiminen oli luonnollisesti vaikeaa.

Uusia opintoaineistoja valmistui vuoden 1994 kuluessa yhdeksän kappaletta. Kaikkia aineistoja myytiin yli 46 000 kpl, pelkästään *Työnhakijan ABC* -kirjaa yli 32 000 kpl.

Huomattakoon, että myös liiton henkilökunnalle tarjottiin mahdollisuuksia oman ammattitaidon kehittämiseen ja esimerkiksi kieliopintoihin henkilöstökoulutuksen parissa. Merkittävää oli myös liiton omien tietojärjestelmien kehittäminen. Toimistoautomaatiota kehitettiin ja se tehtiin mikroverkkouudistuksen muodossa. Siitä vastasi atk-suunnittelija Jarmo Kantosalon vetämä projektiryhmä. Liiton oman tietoverkon rungoksi suunniteltiin TSL-Sitiä. Sitä kehitettiin, ja se sai vuoden kuluessa lisää uusia käyttäjiä. Kehittämistyötä veti aluesihteerinä Jouko Muuri, jota avusti tietoliikenneinsinööri Jouko Raatikainen.¹²

Yhtenä aikakauden murroksellisen muuttumisen ilmauksena olikin vuosi vuodelta voimistunut tietokonetekniikkaan paneutuminen ja siihen tukeutuminen opintotoiminnassa. Vuonna 1994 tässä otettiin ”aimo harppauksia eteenpäin”. Jatkuvasti kehittyvien, nopeutuvien ja monipuolistuvien tietokoneiden avaama maailma tarjosi digitaalisine mahdollisuuksineen aivan uusia ulottuvuuksia sivistystyöhön. Jussi Pikkusaaren mukaan henkilökohtaisesta tietokoneesta tuli liitossa yhdeksänkymmenluvulla todellakin ”jokaisen työntekijän päivittäinen työväline”.

Yhteydet toisiin työntekijöihin ja seuraavaksi TSL:n ulkopuolellekin alkoivat enenevässä määrin pohjautua sähköiseen tiedonvälitykseen. Sieltä ei enää ole ollut paluuta. Pikkusaari antoi kirjassaan liitolle laajempaakin tunnustusta: ”TSL:stä tuli yhteisten tietoliikennejärjestelmien luoja ei vain kotimaisten vaan myös ulkomaisten yhteistyökumppaniensa kanssa harjoitettavaa kanssakäymistä varten.”

Vuoden 1995 liittokokouksen strategisissa linjauksissa viitattiin siihen, että toiminta tietoverkoissa oli muodostumassa liiton sivistystoiminnassa ”uudeksi pedagogiseksi ulottuvuudeksi”. Kahta vuotta myöhemmin todettiin vastaavasti Suomen olevan muuttumassa tietoyhteiskunnaksi. Siinä oli liitollekin tehtävää: ”Tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiuksien luominen on yleisen lukutaidon veroinen yhteiskunnallinen ja myös sivistyksellinen haaste.”¹³

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta oli monin tavoin luonut vahvaa pohjaa uudelle it-kulttuurille, tietotekniikan nopeasti laajentuvalla hyväksikäytöllä. Erittäin tärkeä oli jo lähtökohtaisesti laaja, verovaroin toteutettu koulujärjestelmä, jota oli aikojen saatossa edelleen kehitetty, kuten myös TSL oli toivonut. Sieltä kasvoi osajia. Lisäksi valtio antoi taloudellista tukea it-teollisuudelle ja alan kehitystyölle.¹⁴

TSL:n vuoteen 1994 sisältyi vakiintuneeseen tapaan kotimaisen yhteistoiminnan ohella myös

¹² TSL vuonna 1994 s 9, 12–14 ja liitetilastot; opetushallituksen työryhmä pohti järjestöllisen sivistystyön tuloksellisuutta, ja omaan arviointiin kannustettiin; Pertti Rantanen toimi ryhmän sihteerinä ja vielä jatkossa opintokeskuslain seurantatyöryhmässä (s 10).

¹³ TSL vuonna 1994, lainaus s 9; Pikkusaari 2014 s 255–256, 259–260, myös lainaukset; OK:n tietokonekoulutuksesta ks. Ojanen s 97, 105; uraa uurtaneesta ”Murroksen tulkit” -opintokerhosta MSL:n toiminnassa ks. Henttinen s 283.

¹⁴ Meinander 2010 s 275.

kansainvälistä yhteydenpitoa. Edellisenä vuonna muodostetun Euro-TSL:n toiminta alkoi täsmentyä teemojen ja osa-alueiden ympärillä toimiviin projekteihin ja työpajoihin. Sen toimipaikka sijoittui Tanskaan AOF:n keskustoimiston yhteyteen. Marraskuussa Saksan Düsseldorfissa pidettyyn vuosikokoukseen osallistuivat liitosta Jorma Turunen ja Pertti Rantanen.

Vankka sivistyksellinen ja toiminnallinen yhteistyö jatkui Pohjolan maiden kesken. Yhteinen kokous pidettiin toukokuussa Höfnissä, Islannissa. Pohjolan TSL:n liittokokoukseen osallistuttiin suurehkolla joukolla. Matkaan osallistuivat Matti Kouri, Jorma Nirhamo, Kari Virtanen, Håkan Ekström ja Jorma Turunen.

Mainittakoon, että vuoteen 1992 päättyi pitkään jatkunut pohjoismainen Manchester-koulu. Kansainvälisen sivistysinternationaalin IFWEA:n toimisto siirtyi vuonna 1996 Tel Avivista Osloon, norjalaisen AOF:n yhteyteen.

Kansainväliseen Geneve-kouluun osallistui vuonna 1994 kuusi suomalaista ja lisäksi yksi virolainen AHL:n edustaja. Yhteispohjoismaiselle kurssille Ruotsin Brunnsvikissa osallistui yhdeksän opiskelijaa. Pohjolan TSL-koulu toteutettiin jo 15. kerran. Merkillepantavaa oli, että nyt se järjestettiin ensimmäisen kerran osittain Pohjolan ulkopuolella, mikä kuvasti ainakin Euroopassa tapahtuvaa muutosta. Lokakuussa Tanskassa sekä Belgian Brysselissä toteutettuun kouluun osallistui Suomesta seitsemän henkilöä.¹⁵

---tietolaatikko

LIITON EDUSTUKSET VUONNA 1994

Työväen Sivistysliiton toimintakentän voimakkaasta laajentumisesta kertoi hyvin se, että sillä oli esimerkiksi 75-vuotisjuhlavuonna 1994 edustajansa entistäkin useammassa organisaatioissa ja toimielimissä. Ja toisaalta: joitakin paikkoja oli nyt jäänyt luettelosta pois.¹⁶

Aikuiskoulutusneuvosto: Jorma Turunen

Folke Bernadotten muistosäätiön hallintoneuvosto: Jorma Turunen

Helsingin konservatorio: Apeli Halinen, Pirjo Hämäläinen, Ata Hautamäki

Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunta: Pertti Rantanen, varalla Jorma Turunen

Kansainvälisen Solidaarisuussäätiön valtuuskunta: Pentti Öhman

Kansainvälisen Solidaarisuussäätiön hallitus: Jorma Turunen

Kansan Sivistysrahaston R. H. Oittisen rahaston hoitokunta: Pertti Rantanen

Kansan Sivistysrahaston hallitus: Jouni Backman

Kansan Sivistysrahaston Irene ja Kalevi Sorsan rahaston hoitokunta: Ulla Puro

¹⁵ TSL vuonna 1994 s 8, 20; Pikkusaari 2014 s 271.

¹⁶ Pohjautuu: TSL vuonna 1994 s 5–6.

Kansan Sivistysrahaston valtuuskunta: Erkki Tapola, varalla Sulo Hentula
 Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen (Kepa) hallitus ja työvaliokunta: Seppo Ylinen, varalla Jukka Pääkkönen
 Keskusjärjestöjen Eurooppa-yhteistyön (KEY) yhteysryhmä: Seppo Ylinen, Jorma Turunen
 Kustannusosakeyhtiö Tammen johtokunta: Jouni Backman
 Opintokeskuslain seurantaryhmä: Pertti Rantanen, sihteeri
 Opintokeskusten yhteistyötoimikunta: Jorma Turunen
 Paasipuiston työterveys ry:n johtokunta: Seppo Vettenranta
 Pohjolan TSL:n (ABF i Norden) työvaliokunta: Jorma Turunen
 Pohjola-Nordenin valtuusto: Risto Laakkonen, varapuheenjohtaja
 Rauhankasvatusinstituutin hallitus: Seppo Ylinen
 SAK:n suunnittelu- ja kehittämissäätövaliokunta: Pentti Öhman
 Sivistysjärjestöjen toiminnan tuloksellisuuden arviointiryhmä: Pertti Rantanen, sihteeri
 SDP:n integraatiotyöryhmä: Seppo Ylinen
 Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen valtuuskunta: humanistinen osasto, Helvi Ollikainen, varalla Hannu Oikarinen; yhteiskunnallis-taloudellinen osasto, Lassi Ahtiainen, varalla Ulla Puro
 Suomen Työväen Musiikkiliiton valtuusto: Erkki Koljonen
 Työväen Arkiston Säätiön hallitus: Pentti Öhman
 Työväen Akatemian hallintoneuvosto: Jorma Turunen
 Työväen Akatemian johtokunta: Pertti Rantanen
 Työväenperinteen tutkimus ry:n hallitus/Valtakunnallinen työväentalomuseo: Tero Tuomisto
 Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestön hallitus: Jorma Turunen
 Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestön pedagoginen toimikunta: Ata Hautamäki
 Venäjän kielen edistämissäätiön hallitus: Pertti Rantanen
 Voionmaan Opiston johtokunta: Jorma Turunen
 Väinö Voionmaan Säätiön valtuuskunta: Jouni Backman, Lassi Ahtiainen, Erkki Koljonen

Äänestämällä unioniin

Eurooppalainen integraatio eteni toisen maailmansodan jälleenrakennuksen vuosista askel kerrallaan eteenpäin, kuten edellä jo lyhyesti kuvattiin.¹⁷ Maastrichtin sopimuksen astuessa vuonna 1993 voimaan muuttui talousliiton muotoinen yhteisö laaja-alaisemmaksi poliittiseksi unioniksi. Suomen omat askeleet olivat varovaisia. Maasta tuli vasta vuonna 1989 Euroopan neuvoston jäsen. Vuonna 1994 liitettiin Euroopan talousalueen (ETA) jäseneksi, mikä oli sekin sikäli ongelmatonta puolueettomalle maalle, ettei siinäkään ollut kyseessä mikään valtioiden liitto. Esko Ahon (kesk) hallitus eteni neuvotellen unionin suuntaan, ja myönteinen neuvotteluratkaisu löytyi. Maailman muuttumisesta kertoi myös se, että sotilaallisesti liittoutumaton Suomi lähti vuonna 1994 mukaan

¹⁷ Suomen ”lännettymisen” etenemistä on muistellut esim. Lipponen 2014 s 351–355, 360–362, 394–411, 443–448.

Naton rauhankumppanuusohjelmaan. Suomi korosti osallistuvansa rauhanturvaamiseen ja pelastuspalveluun.

Edellä Pohjolan TSL-koulun yhtenä opetuspaikkana mainittu Bryssel oli Ranskan Strasbourgin ohella Euroopan unionin keskeisiä hallintokaupunkeja, ja lisäksi molemmissa Euroopan parlamentti kokoontui. Kolmas huomattava EU-kaupunki oli Luxemburg. Vuodesta 1979 alkaen olivat jäsenmaiden kansalaiset voineet valita vapailla vaaleilla parlamentin jäsenet.¹⁸

Unioni oli Suomessa vuoden 1994 ajan vahvasti esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, kuten oli jo jossain määrin ollut edellisenäkin vuonna. Varsinkin siihen liittyneet yleiset talous- ja työllisyyskysymykset olivat päällimmäisiä puheenaiheita. Myös turvallisuuspolitiikan näkökohtia sivuttiin. Liittymisestä päätettiin järjestää neuvoa antava kansanäänestys.

Valtioneuvosto tuki taloudellisesti kansalaisjärjestöjen tiedotustoimintaa, ettei perustellun äänestysratkaisun teko jäisi kansalaisilla ainakaan tiedon puutteesta kiinni. Kun keväällä 1994 oli jaossa 14 järjestölle yhteensä kaksi miljoonaa markkaa, TSL sai 100 000 mk (rahanarvonlaskimen mukaan noin 24 000 euroa; inflaatioprosentti 1,1), mutta pienemmät Maaseudun Sivistysliitto ja Kansallinen Sivistysliitto kumpikin 150 000 markkaa. *Uutispäivä Demarin* haastattelussa kysyttiin TSL:n kansainvälisten asioiden sihteeriltä Seppo Yliseltä, menikö jako oikein. Ei todellakaan mennyt, hän vastasi. ”Hallitus veti puhtaasti kotiin päin.” Liitossa oli ollut integraatioon liittyvää kurssitusta, kampanjoita ja opintokerhojakin omatoimisesti jo neljän vuoden ajan. Alussa jouduttiin lähtemään liiton omin voimin aivan perusasioista. Nyt oli suunnitteilla muun muassa luentotilaisuuksia ja opintoaineistoja. Ylinen totesi, että TSL:n toiminta ei ollut mustavalkoista, vaikka yleinen henki olikin EU-myönteistä: ”Meillä ei ole mitään syytä piilotella kielteisiä asioita koska Euroopan unioni ei ole taivas vaan työsarka” (alleviivaus TT).¹⁹

Loppujen lopuksi TSL:n EU-valistukseen saama taloudellinen tuki kasvoi vuoden kuluessa kaikkinsa 330 000 markkaan (noin 80 000 euroa). EU oli liitolle kansainvälisyyskasvatuksessa vuoden tärkein teema. TSL osallistui runsaan Eurooppa-tietouden ja unionia koskevan erilaisen aineiston levittämiseen jäsenjärjestöjensä kanssa noin 2000 henkilön tiedotusverkon avulla. Se toteutti kumppaniensa kanssa 18 alueellista kurssia otsikolla ”Suomi ja Euroopan yhdentymisen”. Kurssilaisia kertyi yhteensä runsaat 800. Lisänä oli vielä Työväen Akatemiassa järjestetty jatkokurssi 170 henkilölle. Keskeiset kurssien teemat sivusivat talouden ja politiikan kysymyksiä. Kurssien lisäksi oli 105 alueellista asiantuntijaluentoa, joille osallistui lähes 6300 henkilöä. Liiton jäsenjärjestöilläkin oli erilaisia omia koulutus- ja keskustelutilaisuuksia.

Sivistysliitto tuotti kurssien taustamateriaaliksi, lukemistoksi ja myös opintokerholaisille kolme kirjallista aineistoa. Yhdessä KTV:n kanssa tuotettiin *Tähdet kuntien yllä* (painos 7000 kpl).

¹⁸ Satuli s 18–23.

¹⁹ Ismo Alhoniemi: Menikö EU-rahamen jako oikein? Demari 8.4.1994, myös lainaukset (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

Kansanedustaja Erkki Tuomioja laati liiton käyttöön julkaisun *Matkaopas kansanäänestyspaikalle* (5000 kpl) ja Jari Luoto sekä Pekka Nurminen toimittivat kirjan *Kyllä Euroopalle - Entä sitten?* (5000 kpl). Muidenkin tahojen tuottamia aineistoja hyödynnettiin. Opintokerhoja perustettiin EU-aiheen ympärille 22 eri puolilla maata ja niissä opiskeli noin 180 henkilöä. Kaikki TSL:n tapahtumat ja tilaisuudet yhteen laskien osallistujien yhteismäärä enemmän kuin kaksinkertaistui edelliseen vuoteen verrattuna ja oli 7268 henkilöä. Keskustelut ulottuivat aivan paikalliselle toiminnan tasolle saakka, perusjärjestöihin sekä niiden omiin ja muillekin avoimiin yleisötilaisuuksiin. Näiden tapahtumien osallistujamääristä ei ole koottu tietoja. Aihepiirin suhtauduttiin suurella vakavuudella.²⁰

Työväen Sivistysliitto ei tarkoituksella antanut opinto- ja keskusteluaineistoissaan tai tiedotteissaan suoraan myönteistä tai kielteistä ratkaisuehdotusta lokakuussa 1994 tulossa olleeseen kansanäänestykseen, vaan se pyrki tarjoamaan monipuolisesti tätä eurooppalaista aihetta käsitteleviä näkökohtia. Liitto ei myöskään liittona ennalta sitoutunut kumpaankaan ratkaisuun. Samaa tai ehkä vielä suurempaakin varovaisuutta noudatti myös esimerkiksi Maaseudun Sivistysliitto, joka sekin julkaisi jäsenistönsä opiskelukäyttöön ennen kansanäänestystä valtiiovallan tuella unionia koskevaa keskusteluaineistoa.²¹

Jäsenyyden vastustajia tai siihen epäröiden suhtautuvia löytyi erityisesti maaseudulta, varsinkin MTK:n maataloustuottajien keskuudesta, mutta myös poliittisen kentän äärihaloilta kuten Jukka Nevakivi on luonnehtinut: ”Kansalliskiihkoisen oikeisto enempää kuin vanha kommunistinen äärivasemmisto ei piitannut enää lähialueiden mahdollisista uhkatekijöistä vaan vastusti Euroopan integraatiota periaatteesta.” Useimmissa puolueissa oli hieman sisäistä hajontaa. Joitakin vastustavia ääniä kuului sosialidemokraattienkin keskuudesta, vaikka puolue itse liputti vahvasti myönteisen ratkaisun puolesta, pitkän kansainvälisen perinteensä luontevalta pohjalta. TSL:n keskeisten vaikuttajien parissa ei ollut näkyviä jäsenyyden vastustajia.

Sunnuntaina, lokakuun 16. päivänä 1994 Suomessa järjestettiin neuvoa-antava kansanäänestys Euroopan unioniin liittymisestä. Se oli ensimmäinen vastaava äänestys vuoden 1932 kieltolain lopettamista koskeneen jälkeen. Kansanäänestyksessä kyllä-ääniä kertyi selkeä enemmistö, 56,9 prosenttia. Eduskunnassa muutamat kiihkeät vastustajat jarruttivat kuitenkin marraskuussa asian käsittelyä lähes taukoamattomalla puhemyllyllä peräti neljän ja puolen vuorokauden ajan. Harvinainen tempaus sai julkisuudessa suorastaan farssin kaltaisia piirteitä. Eduskunta vahvisti ratkaisun äänin 152–45, hallituksen ja opposition rajan ylittäen. Suomen tasavallasta tuli vuoden 1995 alussa Euroopan unionin 14. jäsenmaa.²²

²⁰ TSL vuonna 1994 s 18–20.

²¹ Henttinen s 248; MSL:n varovaisuuteen oli aihetta, sillä vuosien 1992–94 puheenjohtaja, Ilkan päätoimittaja Kari Hokkanen (s. 1943) oli liittymisen julkinen vastustaja, mutta liiton toiminnanjohtaja Seppo Niemelä (s. 1946) puolestaan avoimesti kannattaja (s 248, 295).

²² Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 345–348, lainaus s 346 (Nevakivi).

Vuosikymmen myöhemmin Seppo Ylinen muisteli TSL:n toteuttamaa 1990-luvun alkuvuosien suurta EU-koulutuksen ponnistusta, nyt SDP:n koulutussihteerinä. Hänestä lähtökohtana oli voionmaalainen pyrkimys totuudellisuuteen, tieteenomaisuuteen ja ymmärrettävyyteen. Se teetti liitolle huomattavan paljon työtä: oppimateriaaleja, kirjoja, kalvosarjoja, lehtikirjoituksia, seminaareja ja luentotilaisuuksia, asiantuntijoiden jalkautumista tiedonjanoisten ihmisten pariin. Työkalupakkiin ei kuulunut populismi, vaistonvaraisuus tai mediakikkailu.

Muutaman vuoden kuluessa TSL järjesti satakunta viikonvaihdeseminaaria, parhaimmillaan kolmella paikkakunnalla samaan aikaan. Koulutustilaisuudet yhdistivät eri ikäryhmiä, nuoria oli runsaasti mukana. Järjestäjien saama palaute oli myönteistä. Ylinen painotti arviossaan vuonna 2004: ”Työväenliikkeellä on kyky ja mahdollisuus prosessoida avoimesti vaikeita asioita, sellaistaakin, mitä on vasta tulossa, ja löytää yhteinen näkemys ja päätös.” Ei tarvittu pakkoa eikä sanelua, vaan keskustelua ja tietojen päivittämistä. Kaiken pohdinnan tuloksena oli suurten näkemuserojen kaventuminen ”erilaisiin harmaisiin sävyihin”, ja näin kyettiin löytämään hyvin pitkälle yhteinen näkemys siitä, ”miksi ja mitä on tehtävä”. Jälkeen ei jäänyt haavoja eikä juoksuhautoja.²³

Suomi pääsi täysivaltaisena kansakuntana päättämään eurooppalaisista asioista niissä kokousoissa, missä päätöksiä tehtiin – ja edelleen tehdään. Eduskunta valitsi ensimmäisellä kerralla suomalaisten 16 europarlamentaarikkoa. He toimivat parlamentissa ylikansallisissa poliittisissa ryhmissään. Ensimmäisenä suomalaisena komissaarina aloitti unionin komissiossa Erkki Liikanen, joka oli sitä ennen toiminut EU-suurlähettiläänä.

Oikeusvaltioperiaate muodosti jäsenmaille yhteisen arvopohjan. Helposti tulevat rinnastuksena mieleen Väinö Voionmaan ja myös R. H. Oittisen toiveikkaat näkymät kansojen keskinäisestä sovusta ja rakentavasta yhteistyöstä maailmansodan päättymisen vaiheissa.

Unionin jäsenyys merkitsi kirjaimellisesti uudenlaista ovien avautumista Eurooppaan. Olihan Suomi toki ikaikainen eurooppalainen valtio, mutta nyt aukesi entistä toimivampia yhteyksiä: vientiteollisuudelle avautuivat sisämarkkinat, ja matkustaminen helpottui Schengenin sopimuksen poistaessa jäsenvaltioiden väliltä passintarkastukset. Miljoonille nuorille tarjoutui uusia opiskelumahdollisuuksia unionin alueella. Sivistystyön näkymätkin avartuivat. Vapaa liikkuvuus unionin alueella merkitsi ennen kokemattomia mahdollisuuksia kansalaisille, yrityksille ja työntekijöille. Yhteiset säännöt ja normit merkitsivät myös lisääntyvää turvaa kuluttajille. Myös sivistys-, koulutus- ja kulttuurityölle tarjoutui uusia rahoitus- ja yhteistyömahdollisuuksia esimerkiksi unionin erilaisten rahastojen ja hankkeiden kautta.²⁴

Kaiken eurooppalaisen kehityksen taustalla olivat toisen maailmansodan ankarat kokemukset ja

²³ Seppo Ylinen: Sivistysliitto vahva vaikuttaja, kun Suomi otti askeleen Eurooppaan. Työläisopiskelija juhlanumero 1.9.2004 s 31–32, lainaukset s 32.

²⁴ Ks. esim. Satuli s 21, 94–96, 160–161.

opetukset maanosassa: ei koskaan enää vastaavaa tuhoa ja väkivaltaa. Mitä pitemmälle vuodet ja vuosikymmenet etenivät, sitä vähemmän kuitenkin juuri noita alkuperäisiä lähtökohta-asetelmia yleisessä keskustelussa muistettiin.

Sateenkaaren alle

Viisi kuukautta EU-kansanäänestyksen jälkeen suomalaiset kokoontuivat jälleen vaaliurnilla, maaliskuun 1995 eduskuntavaaleissa.²⁵ Äänestäjien tuomio edelliselle hallitukselle näkyi erityisesti siinä, että Paavo Lipposen johtamat sosialidemokraatit saivat huomattavan suuren, 15 paikan vaalivoiton. Paikkoja kertyi yhteensä 63. Edellisen kerran puolueella oli ollut niin paljon kansanedustajia kesän 1939 vaalien tuloksena. Myös vasemmistoliitto sai lisäpaikkoja. Keskustapuolue ja kokoomus puolestaan menettivät asemiaan. Hallitusratkaisusta muodostui huhtikuun puolivälissä aivan poikkeuksellinen: sosialidemokraatit, kokoomus, vasemmistoliitto, ruotsalainen kansanpuolue ja vihreät.²⁶ Paavo Lipponen kertoi muistelmissaan pitäneensä hallituksensa kokoamista kiireellisenä tehtävänä jo vakavan taloustilanteenkin takia: ”Päätin pitää reipasta vauhtia, sillä muuten jämähdettäisiin entisenkaltaiseen vähintään kuukauden jähnäämiseen.”²⁷

Kulttuuriministerinä aloitti Claes Andersson (vas), joka ryhtyi työhön paikkaamaan kulttuuri- ja sivistyspuolen kokemia edeltäneiden vuosien menetyksiä. Opetusministerinä oli Olli-Pekka Heinonen (kok). Talouden nyörejä piti kireällä aluksi valtiovarainministeri Iiro Viinanen (kok), jota seurasi Sauli Niinistö (kok). Hän aloitti hallituksessa oikeusministerinä.

Kansanedustaja Tarja Halonen aloitti ensimmäisenä naisena ulkoministerinä, kovassa ja vaativassa paikassa. Ajateltakoon vaikka maan etsikkoaika Euroopan unionissa ja Naton rauhankumppanuusohjelmaa. Halosella oli valtioneuvostokokemusta sinipunahallituksen ajalta sosiaaliministerin ja myös oikeusministerin tehtävistä. Hänellä oli taustallaan lisäksi kokemuksia monenlaisesta järjestötoiminnasta, esimerkiksi Suomen settlementiliitosta, Kansainvälisestä solidaarisuussäätiöstä, Vuokralaisten keskusliitosta, Setasta, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitosta.²⁸ Oikeustieteen kandidaatti Tarja Halonen oli aiemmin toiminut muun muassa Suomen ylioppilaskuntien liiton sosiaalisihteerinä, SAK:n lakimiehenä ja myös pääministeri Kalevi Sorsan eduskuntasihteerinä. SDP:n kansanedustajaksi hänet valittiin kevään 1979 vaaleissa Helsingin

²⁵ Ks. vaalikampanjasta esim. Sos.dem. puolueen toimintakertomukset 1993–1995 s 151–153, 164–171, 191–193; Lipponen 2014 s 509–518.

²⁶ Eduskuntavaalit 1995: SDP 63 paikkaa, kesk 44, kok 39, vas 22, RKP 12, vihreät 9, krist 7, nuorsuomalaiset 2, SMP 1; hallitus: SDP 7 ministeriä, kok 5, RKP 2, vas 2, vihr 1, amm 1 (Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 356–357).

²⁷ Lainaus Lipponen 2014 s 519, hallituksesta laajemmin s 519–537. Paavo Lipposesta (s. 1941) ks. myös Suomen kansanedustajat I s 568–569. Kansanedustajana 1983–86, 1991–2007.

²⁸ Esimerkkejä toimintakentistä ks. Järjestynyt kaaos ajaa kahdeksikkoa sporalla. Tarja Halonen 1943 24/12 1993. Toim. Pentti Arajärvi, Harri Ruohomäki, Martin Scheinin. PET julkaisusarja C (juhlaulkaisut); 1. Porvoo 1993.

vaalipiiristä. Hän oli myös kotikaupunkinsa kaupunginvaltuutettu.²⁹

Hallitusratkaisu heijastui jälleen kerran suoraan myös Sivistysliittoon: puheenjohtajasta, kansanedustaja Jouni Backmanista tuli valtioneuvoston jäsen, sisäministeri. Hänen tehtävänsä hallinto- ja kuntaministerinä eivät juurikaan liittoa sivunneet, sillä hän paneutui erityisesti lääni- ja maakuntauudistukseen, jättäen niihin sitten aikanaan vahvan peukalonjälkensä. Puheenjohtajan aikatauluihin ja kiireisiin hallitustyön arki ainakin vaikutti. Sateenkaarihallituksen lempinimi ei ollut turha, kun poliittisen kentän kaksi ääripäätä olivat kerrankin saman hallituskaton alla ja lisäksi vihreiden Pekka Haavisto ympäristöministerinä.

”Työllisyyden ja yhteisvastuun hallituksen” tehtäväkenttä ei ollut todellakaan helppo monen synkän lamavuoden jälkeen. Hallitusohjelman lisäpöytäkirjassa oli pitkä menojen leikkauslista, mutta ohjelma tavoitteli kaiken kaikkiaan tulevaisuudelle selkeää suuntaa ja sisältöä. Hallitus halusi maan eri osien, kaupunkien ja maaseudun tasapuolista kehitystä. Koulutuksen, tieteen ja kulttuurin otsakkeen alla oli yhtenä tavoitteena: ”Elinikäisen oppimisen periaate on muutettava käytännön toteutustavoiksi yhteistyössä työmarkkinoiden kanssa. Tavoitteena on koko väestön koulutustason kohottaminen.”³⁰

Hallitusohjelmassa viitattiin myös tietoyhteiskunnan edistämiseen. Toukokuun alussa 1996 hallituksen ministeri, TSL:n puheenjohtaja Jouni Backman pääsi kehaisemaan *Demarin* haastattelijalle, että tältä osin hallitusohjelma oli itse asiassa vanhenemassa tietoyhteiskunnan etenemisen vauhdissa, sillä ohjelmatavoitteita saavutettiin toivottua nopeammin. Suomi oli edelläkävijöiden joukossa. Presidentti ja ministerit tavoitettiin jo kaikki kätevästi sähköpostilla ja heidän puheensakin olivat nopeasti nähtävillä internetissä eli netissä eli verkossa. Ja se oli vasta alkua, kuten nyttemmin tiedämme.

Sivistysliitollekin oli nyt saatu aikaan omat sähköiset kotisivut. Lehdessä ja tiedotteissa mainittu osoite (<http://www.tsl.fi>) jäi monille lukijoille vielä sillä hetkellä käsittämättömäksi, mutta se ja muut vastaavat tulivat kyllä nopeasti tutummiksi. Puheenjohtaja pääsi napin painalluksella virallisesti ottamaan käyttöön TSL:n internetpalvelimen. Hän avasi arkisen koruttomasti liiton sivut ja pääsi näin liiton toimistossakin ”tiedon valtateille”, kuten tapahtuman lehtiselostuksessa kuvattiin.

Hetkeä todistivat systeemioperaattori Jouko Raatikainen ja aluepäällikkö Jouko Muuri.

²⁹ Tarja Halosesta (s. 1943) ks. Suomen kansanedustajat I s 174–175; Minun mielestäni Tarja Halonen. Toim. Kimmo Kiljunen. Hämeenlinna 2000 s 13–14; Hannu Lehtilä: Tarja Halonen. Yksi meistä. 2.p. Helsinki: Otava 2005 (Lehtilä 2005), esim. s 17–72; Hannu Lehtilä: Tarja Halonen. Parempaan maailman puolesta. Helsinki: Otava 2012 (Lehtilä 2012), esim. s 24–40.

³⁰ Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma (moniste, kirjoittajan kokoelmassa), lainaus s 11; hallitustaipaleesta ks. Puoskari s 92–150. Pitkäaikainen budjettivirkamies Puoskari toimi pääministerin talouspoliittisena neuvontajana. Eduskuntaryhmän näkökulmasta ks. Iivari 2007 s 265–297.

Jälkimmäinen pohti myös rahan merkitystä sähköisen tiedonvälityksen laajentuessa: kehitysmaat saattaisivat pudota yleisen kehityksen vauhdista. Tasa-arvo oli muistettava kotimaassakin. Internet voisi olla ”parhaimmillaan virtuaalinen [kuviteltu] luokkahuone, jossa oppimisprosessiin voi osallistua mistä vain”. Pääsihteeri Jorma Turunen puolestaan muistutti lehden toimittajalle, ettei kysymys ollut mistään muoti-ilmiöstä, vaan ”asiasta, joka liittyy perussivistykseen”. Hänen mukaansa TSL tulisi ulottamaan lonkeronsa internetin avulla kaikkialle Eurooppaan.³¹

Käytännössä TSL loi ja sitten pitkään ylläpiti niin Euro-TSL:n kuin kansainvälisen IFWEA:n kotisivut sekä huolehti tietoverkossa niiden tarvitsemasta toimintaympäristöstä kansainvälisiä opintokerhoja koskeneessa hankkeessa. TSL auttoi myös SAK:ta kansainvälisen tietoverkko-osaamisen kehittämisessä. Tietotekniikan opetus pysyi huomattavan suurena TSL:n kotimaisessa koulutuksessa.³²

Paavo Lipponen oli etukäteen kertonut avoimesti sosialidemokraattien tavoitteista, ja hallituksen edessä oli vaikeiden vuosien jälkeenkin vielä tarkkoja leikkauksia sekä vaikeita ratkaisuja, joiden avulla pyrittiin turvaamaan kolhuja saanutta hyvinvointiyhteiskuntaa. Työttömyys aleni, joskaan ei aluksi nopeasti eikä aivan toivotussa määrin. Talous oli kääntynyt hienoiseen nousuun viennin vetämänä devalvaatioiden jälkeen jo Ahon hallituksen loppuajankoina. Laman pahin varjo alkoi vähitellen väistyä, vaikka monet tunsivat hyvin pitkään vaikeiden aikojen seuraukset nahoissaan ja toimeentulossaan.

Yksittäinen aikakauden menestyksen esimerkki oli uutta teknologiaa hyödyntänyt Nokia-yhtiö ja sen kehittälemät matkapuhelimet eli jokaiseen taskuun tai käteen sopivat kännykkäpuhelimet.³³ Ne kävivät hyvin kaupaksi niin kotimaassa kuin maailmallakin. Toiveikkuutta antoi myös Suomen keväällä voittama ensimmäinen jääkiekon maailmanmestaruus; vieläpä Tukholman turnauksessa ja kaiken lisäksi loppuottelussa Ruotsia vastaan. Vaativasta hallituskaudesta riittänee tässä yleinen arvio: ”Epävarmasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta sateenkaarihallituksen onnistui hämmästyttävän hyvin selviytyä tehtäväkseen ottamistaan laajoista yhteiskunnallisista uudistuksista.” Hallituksen taipaleesta tuli lisäksi siihen mennessä pisin: yhteensä 1464 päivää, ennen pääministeri Paavo Lipposen toista hallitusta seuraavien eduskuntavaalien jälkeen.³⁴

SDP menetti vaaleissa 1999 paikkoja, mutta pysyi suurimpana. Vasemmistoliittokin hävisi, mutta kokoomus ja vihreät saivat nyt lisäpaikkoja. Keskustapuolue sai lisäpaikkoja, mutta joutui pysymään huhtikuun puolivälissä muodostetun Lipposen uudenkin hallituksen ulkopuolella.

³¹ Sini Silvan: Hallitusohjelma vanhenee tietoyhteiskunnan vauhdissa. Demari 7.5.1996, myös lainaukset (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

³² Pikkusaari 2014 s 272; TSL vuonna 1999 s 3.

³³ Radiopuhelinliikenteen nopeasta kehityksestä ks. esim. Martti Häikiö: Alkuräjähdyks. Radiolinja ja Suomen gsm-matkapuhelintoiminta 1988–1998. Helsinki: Edita 1998.

³⁴ Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 334–339 (Nevakivi), lainaus s 336; hallituksista myös Mitä Missä Milloin 1996, Mitä Missä Milloin 2000.

Keskeiset ministerit jatkoivat tehtävissään.³⁵ Koulutus- ja tiedepolitiikan osalta hallitusohjelmassa painotettiin erityisesti osaamisen ja koulutuksen merkitystä. ”Koko väestön osaamistason nostaminen tukee Suomen kehittymistä sivistyskansana ja Suomen kilpailukykyä.” Ammatillisen koulutuksen kehittäminen todettiin ajankohtaiseksi ja merkittäväksi tehtäväksi. Muutenkin ohjelmassa painotettiin aikuiskoulutuksen tarpeellisuutta ”uuden osaamisen ja ammatillisen liikkuvuuden turvaamiseksi”.³⁶

Työttömyys pysyi pitkään laajana, ja sivistysjärjestöjen parissa koettiin edelleen tärkeänä työttömille ja muillekin syrjäytymisvaarassa olleille tarkoitetun koulutuksen tarjoaminen. Se osaltaan myös muokkasi järjestöjen toiminnallisen tarjonnan kirjoja ja kokonaisilmettä.

Suomi pääsi vuorollaan ensimmäisen kerran EU-puheenjohtajamaaksi jo vuoden 1999 loppupuoliskon ajaksi. Vapaa sivistystyökin oli yleisellä tasolla esillä tuon kauden suuressa, Turussa syyskuussa järjestetyssä kansainvälisessä kokouksessa. Otsikkona oli ”Elinikäinen oppiminen, vapaa sivistystyö ja kansalaisyhteiskunta”. Vuoden lopulla valtioneuvosto hyväksyi opetusministeriön laatiman kehityssuunnitelman ”Koulutus ja tutkimus vuosille 2000–2004”, jossa vapaan sivistystyön merkitys korostui aiempia vuosia enemmän.³⁷ Toiveista huolimatta Lipposen kumpikaan hallitus ei taluspaineiden keskellä pystynyt kuitenkaan kokonaisuudessaan ”palauttamaan järjestöllisen sivistystyön valtionapukohtelua entiselle tasolle”, on Jussi Pikkusaari arvioinut.³⁸

---tietolaatikko

TUKENA SOSIALIDEMOKRAATTIEN OPINNOISSA

Vuonna 1991 TSL:n säännöistä poistettiin sanallinen viittaus työväenliikkeeseen. Oli sanomattakin selvää, ettei se millään lailla katkaissut perustamisesta alkaen jatkunutta sivistyksellistä ja koulutuksellista yhteistyötä keskeisen jäsenkunnan, sosialidemokraattisen työväenliikkeen, sen järjestöjen tai toisaalta monitahoisen ammattiyhdistysliikkeen kanssa.

Sivistysliitto toteutti sos.dem. puolueen, ammattiyhdistysliikkeen ja muiden jäsentahojen kanssa laajan ja monipuolisen EU-opintokampanjan, kuten edellä kuvattiin. Jatkossa liitto oli mukana järjestämässä vielä EU-asioiden koulutusmatkoja opintoryhmille Brysseliin ja Strasbourgiiin. Matkoilla tutustuttiin unionin ja parlamentin käytännön toimintaan havainnollisesti paikan päällä ja lisäksi yleensä vielä sosialidemokraattisten parlamentin jäsenten eli meppien (MEP, Member of

³⁵ Eduskuntavaalit 1999: SDP 51 kansanedustajaa, kesk 48, kok 46, vas 20, RKP 12, krist 10, perussuomalaiset (ent. SMP) 1, remonttiryhmä 1; hallitus: SDP 5 ministeriä, kok 6, RKP 2, vas 2, vihr 1, amm 1 (Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 356–357).

³⁶ Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma, lainaukset s 15 (moniste, kirjoittajan kokoelmassa).

³⁷ TSL vuonna 1999 s 4.

³⁸ Pikkusaari 2014 s 249, myös lainaus; Lipposen II hallituksen taipaleesta ks. Puoskari s 151–182.

European Parliament) opastamana.³⁹

Vuonna 1995 oli vuorossa vastaavanlainen laaja TSL:n opintokampanja yhdessä puolueen kanssa. *Meidän käsityksemme hyvinvointiyhteiskunnasta* oli nimeltään uusi, tulevaan tähtäävä opintoaineisto. Se osui hyvin tuohon haasteelliseen, ellei suorastaan vaikeaan ajankohtaan. Ensin koulutettiin ns. tutor-kursseilla 67 kouluttajaa, jotka sitten maan eri puolilla käynnistivät ja ohjasivat paikallisella tasolla opinto- ja koulutustilaisuuksia.⁴⁰

Sivistysliiton suuri, yli 70 000 jäsenen muodostama jäsenjärjestö SDP päätti puoluekokouksessa vuonna 1993 jälleen periaateohjelmatyön käynnistämisestä. TSL ja sen edustajat olivat ennenkin antaneet tällaisessa henkisessä aherruksessa opinnollisen ja aatekeskusteluja virittävän panoksensa. Muistettakoon R. H. Oittisen keskeinen merkitys vuoden 1952 ohjelmaan 1940-luvun lopulta alkaen ja myös liiton tuki vuoden 1987 ohjelman pitkäaikaisessa valmistumisprosessissa.

Uudistustyöhön liittyi nyt erityinen aatteisiin ja arvoihin keskittynyt kirjoitustapahtuma, jolla koottiin monipuolista ja uuteen ajatteluun virittävää koulutusaineistoa. TSL:n puheenjohtaja Jouni Backman ja koulutussihteeri Ulla Puro olivat mukana siinä työryhmässä, ensin mainittu vielä ryhmän puheenjohtajana, joka keväällä 1996 kokosi nimimerkillä laadituista noin 150 kirjoituksesta aineistoksi soveltuvan valikoiman. Lisänä oli kaksi nimellä pyydettyä artikkelia. Kirjan muotoinen, osuvasti nimetty julkaisu *Sateenkaaren tuolla puolen* sisälsi kaikkiaan 17 kirjoitusta. Siinä kirjoittajien nimet olivat näkyvillä.⁴¹

Puoluekokouksessa kesäkuussa 1996, HTY:n juhlasalin kesäisessä lämmössä, periaatekeskustelu eteni, ja päätöslauselmassa kannustettiin niin omia jäseniä kuin muitakin kiinnostuneita osallistumaan aiheita koskevaan aatteelliseen pohdintaan. Kokouksessa käsiteltiin myös useita koulutuspolitiikkaan, aikuiskoulutukseen, korkeakouluihin ja kulttuurielämään liittyneitä aloitteita. Vakiintuneen käytännön mukaan kotimaisten vieraiden tervehdyspuheen esitti puoluekokousväelle TSL:n toisen suuren jäsenjärjestön, noin miljoonajäsenisen SAK:n puheenjohtaja, tehtävänsä uudelleen viisivuotiskaudeksi valittu Lauri Ihalainen.⁴²

Kolme vuotta myöhemmin, toukokuun lopulla 1999, Lauri Ihalainen oli jälleen puoluekokouksessa

³⁹ Brysselistä kaupunkina ja tutkimuskohteena ks. esim. Riitta Oittinen: Bryssel kaupunki- ja työväenhistorian kenttänä ja inspiraationlähteenä, teoksessa Pitkänsillan tuolla puolen s 94–103.

⁴⁰ Ks. Sos.dem. puolueen toimintakertomukset 1993–1995 s 173.

⁴¹ Jouni Backman: Vakiintuneelta arvoperustalta toimintaa suuntaavaksi ohjelmaksi, julkaisussa *Sateenkaaren tuolla puolen*. SDP:n periaateohjelman uudistaminen. Keskusteluaineisto XXXVII puoluekokoukselle. Helsinki: SDP 1996, s 1–3. Toimituskunnassa olivat lisäksi kolumnisti Aimo Kairamo, sos.dem. opiskelijoiden varapuheenjohtaja Krista Kinnunen ja pääministerin poliittinen sihteeri Jorma Westlund, lisäksi työhön osallistui apulaisprofessori Riitta Jallinoja.

⁴² Pöytäkirja SDP:n XXXVII puoluekokous Helsinki 6.–9.6.1996. Helsinki: SDP 1997, Ihalaisen tervehdyspuhe s 3–5, SI:n pääsihteerin Luis Ayalan tervehdyspuhe s 448–449; periaateohjelmasta s 169, 540–541; TSL:n edustajana kokousta seurasi Jorma Turunen (s 554).

suomalaisvieraiden tervehdyspuheen pitäjänä, nyt Turussa Kongressikeskus Caribbean tiloissa. Puoluekokous oli poikkeuksellinen juhla, sillä sen yhteydessä muistettiin monin tavoin vuosisata aikaisemmin pidettyä vanhan työväenpuolueen perustamista. Kokousta edelsi runsas ja vaikuttava satavuotisjuhla, joka sisälsi kuvauksia puolueen ja koko tasavallan kulkemasta sadan vuoden matkasta.

Juhlavaan kokoukseen istui hyvin uuden periaatteellisen ohjelman hyväksyminen. Kolmevuotiskauden kuluessa aatekysymyksiä oli opiskeltu ja näkemyksistä keskusteltu lukuisissa opintokerhoissa sekä muissa yhdistysten tilaisuuksissa ja asiantuntijoiden seminaareissa. Ohjelmaluonnoksen esitteli kokoukselle puoluetoimikunnan jäsen Jouni Backman. Kokouksessa periaateohjelmavaliokunnan puheenjohtajana toimi Kalevi Sorsa. Tiivis ohjelma jakautui seuraavaan neljään päälukuun.⁴³

Oikeudenmukaiseen maailmaan
 Sosialidemokratia - vapauden ja tasa-arvon liike
 Yhteisöllisyys haastaa itsekkyyden
 Ihmisen osallisuus yhteiskunnassa.

Kokouksessa käsiteltiin myös runsaasti koulutus- ja kulttuurialoitteita. Liikuntaa ja tiedepolitiikkaakin sivuttiin. Yhdenkään aloitteen otsikossa ei ollut mainintaa sivistyksestä, kansansivistyksestä, opinto- tai luentotoiminnasta, saati sitten niiden tukemisen tarpeesta. Ajat olivat muuttuneet, samoin sivistys- ja koulutustoimintaa koskeneet lait.⁴⁴

Puheenjohtajaksi valittiin edelleen pääministeri Paavo Lipponen. Kokouksessa nimettiin keväisen jäsenäänestyksen perusteella myös sosialidemokraattien ehdokas tuleviin kevättalven 2000 presidentinvaaleihin. Kokous vahvisti äänestyksen tuloksen: ulkoministeri Tarja Halosesta tuli puolueen ehdokas.⁴⁵

”Taloudellisuus entistä tärkeämmäksi...”

⁴³ Vuoden 1999 ohjelma on julkaistu esim. TSL:n ja SDP:n yhdessä julkaisemassa kirjassa Vasemmiston tulevaisuus. Toim. Alijärvi, Boldt, Kainulainen, Söder. Helsinki: SDP, TSL 2014, s 19–25.

⁴⁴ Aloitteita oli lausuntoineen kaikkiaan 225 kappaletta, 262-sivuisen kirjan verran (Puoluehallituksen ja järjestöjen esitykset XXXVIII puoluekokoukselle. SDP:n XXXVIII puoluekokous Turku 26.-30.5.1999. Helsinki: SDP 1999).

⁴⁵ Pöytäkirja SDP:n XXXVIII puoluekokous Turku 26.-30.5.1999. Helsinki: SDP 1999, satavuotisjuhlan ohjelma s 484–485, puheenjohtaja Paavo Lipposen juhlapuhe s 486–489; Lauri Ihalaisen tervehdyspuhe s 4–6; SI:n pääsihteerin Luis Ayalan tervehdyspuhe s 34–35, SAP:n puheenjohtajan Göran Perssonin tervehdyspuhe s 458–459; periaateohjelmasta s 37–41, 103–105, 109–126, 437–457, 460–462; presidenttiehdokkaan asettaminen s 478–480. TSL:n edustajana oli jälleen pääsihteerin Jorma Turunen (s 498).

Jussi Pikkusaari on kirjassaan tiivistänyt kuinka opintokeskusten uusi suoriteperusteinen vuoden 1994 valtionapulaki suorastaan pakotti ne hankkimaan suoritteita, opintokerho- ja opetustunteja. Näiden suoritteiden määrästä riippui se valtionavun määrä, jonka opintokeskus sai yleismenoihinsa, käytännössä henkilöstökuluihinsa. Julkiselle vallalle tuli näin käytännössä mahdollisuuksia vaikuttaa sivistystoiminnan määrällisiin rajoihin. ”Niukentuvien valtionapujen oloissa opintokeskukset ja niitä ylläpitävät sivistysjärjestöt olivat suorastaan pakotetut hankkimaan uudenlaisia asiakkaita ja maksajia.”

Seurauksena liiton tarjoama koulutus- ja opintotoiminta monipuolistui entisestään, mutta sen oli myös aivan välttämätöntä monipuolistua. Henkilökunnan osaaminenkin lauentui ja kasvoi. Ja samalla, Pikkusaaren sanoin: ”Taloudellisuus tuli entistä tärkeämmäksi kaikessa toiminnassa.” Osaamista edellytettiin kustannuslaskennassa, tarjousten tekemisessä ja hinnoittelussa. Tietoteknistä osaamista tarvittiin yhä enemmän, kun toimittiin tietoverkoissa. Kun kilpailu kiristyi sivistys- ja koulutustoiminnan markkinoilla, oli myös pedagogista osaamista tehostettava. Tuloksellinen tiimityöskentely edellytti henkilökohtaista toiminnallista osaamista yhdessä muiden kanssa.⁴⁶

Kokonaisuudessaan arvioiden TSL:n taloustilanne pysyi 1990-luvun ajan Jussi Pikkusaaren kokoamien tilastojen valossa myönteisenä ja tulos yleisesti positiivisena, mikä johtui erityisesti myös oman varainhankinnan onnistumisesta, tiiviistä työnteosta. Kun kehitysyhteistyöstä luovuttiin, jäivät sekä kokonaistuotot että kulut pienemmiksi vuoden 1992 jälkeen. Vuotuisten tuottojen kokonaismäärä ei kovin paljoa vaihdellut sen jälkeen vuosikymmenellä. Esimerkiksi vuonna 1994 tuottoja oli 34,7 miljoonaa ja viisi vuotta myöhemmin 36,2 miljoonaa markkaa. Ensin mainittuna vuonna valtionavun prosenttiosuus oli 53 ja vuosisadan lopussa 55. Omien tulojen osuudet olivat vastaavasti 32 ja 34 prosenttia. Kulujen (34,4 ja 36,1 miljoonaa mk) tuotot olivat noina kahtena vuonna 297 000 mk ja 129 000 mk.

Koko vuosikymmenen ajan tulos oli positiivinen paitsi kahtena vuonna; 1995 ja 1996. Molempina vuosina kulujen osuus kasvoi 35,7 miljoonaan markkaan ja vastaavasti tappiota tuli 1,3 ja 1,5 miljoonaa markkaa (vuoden 1999 miljoona mk vastaisi lähes 230 000 euroa).⁴⁷

Kokonaismyönteisen kuvan säröt, esimerkiksi tuottojen heilahdukset ja varsinkin tappiolliset vuodet merkitsivät vaikeuksia. Sivistysliiton kaltaisessa toiminnassa ne merkitsivät inhimillisiä vaikeuksia. Henkilökunnan työpanokseen, joustavuuteen ja kestämiseen kohdistui isoja odotuksia ja toiveita. Paljaiden tilastojen valossa näytti siltä, etteivät vuosien 1991–95 keskusta-oikeistolaisen hallituksenkaan säästötoimet aiheuttaneet liitossa lujaa vyönkiristystä suurempaa tai ainakaan aivan ylivoimaista tuskaa. Pieniin säästöihin kykeni jokainen tarvittaessa omassa työssään, kun luovasti tehosti, yksinkertaisti ja teki enemmän, mutta suuremmat kuopat olivat järjestökokonaisuudessa

⁴⁶ Pikkusaari 2014 s 264, 268, lainaukset s 268; markkinaehtoisuudesta MSL:n toiminnassa ks. Henttinen s 250.

⁴⁷ Pikkusaari 2014 s 263–264; tarkemmin tilinpäätöksistä TSL vuonna 1994 s 27–28; TSL vuonna 1999 s 3, tilastoliite.

vaikeampia täyttää. Niitäkin kyllä oli.

Taloudellisten reunaehtojen vähittäinen kiristyminen heijastui kuitenkin monin tavoin Työväen Sivistysliiton sisälle. Yksi piirre oli vakituisen henkilökunnan väheneminen ja toisaalta määräaikaisten sekä erilaisten projektien työntekijöiden lisääntyminen. Liiton yhteistyötoimikunta, jossa oli työnantajan ja työntekijöiden edustus, ei ollut turha koriste. Esimerkiksi vuonna 1994 se oli koolla yhdeksän kertaa ja vuonna 1999 seitsemän kertaa. Valtionapua saavan liiton työntekijät kuuluivat vuodesta 1976 alkaen Valtion ja erityispalvelujen ammattiliittoon (VAL, ammattiosasto nro 016), kun aiemmin liittona oli ollut Liikelitto.

Vuonna 1994 yhteistyötoimikunnan puheenjohtajana oli pääsihteeri Jorma Turunen ja työntekijöiden edustaja, koulutussuunnittelija Jouko Kauppinen (Joensuu) oli varapuheenjohtaja. Tehtäviä vaihdettiin välillä, ja esimerkiksi vuonna 1999 puheenjohtajuudet olivat toveruksilla toisinpäin. Sihteerinä toimi toimistos sihteeri Pirkko Karttunen. Yhdeksänkymmenluvulla pääluottamusmiehenä toimi pitkään koulutussuunnittelija Hannu Oikarinen. Liitossa oli luonnollisesti myös työsuojelutoimikunta ja vuonna 1999 myös palkkarakenteen seurantatyöryhmä, joka valmisteli henkilöstön palkkarakenteen uudistusta.⁴⁸

Marraskuussa 1996 TSL nousi haluamattaan maanlaajuiseen kielteiseen julkisuuteen henkilöstöratkaisujensa takia. Liittotoimikunta päätti päälle kaatuneiden talousvaikeuksien takia erottaa kuusi työntekijää ja lisäksi vanhimmasta päästä. Päätös ei ollut yksimielinen.

Irtisanominen oli tilaisuus, jota tiedotusvälineet eivät voineet jättää käyttämättä, etenkin kun puheenjohtaja, hallinto- ja kuntaministeri Jouni Backman antoi henkilönä kasvot tapahtumalle. Jos joku, niin SDP oli ääneen vastustanut työnantajien perusteettomia/turhia irtisanomisia. Puolueen oma äänenkannattaja *Demari* ehätti nopeasti kertomaan uutista ja haastattelemaan pääsihteeri Jorma Turusta, joka selosti tehtyä päätöstä.⁴⁹ Puheenjohtaja Backman myönsi hieman myöhemmin *Ilta-Sanomien* haastattelussa joutuneensa tekemään ”inhottavimpia päätöksiä mitä on olemassa”. Hän perusteli Turusen tavoin, että henkilöt tulisivat pääsemään ”aikanaan ja piakkoin työttömyyskortiston kautta eläkkeelle”. Nuoremmille tilanne olisi ollut hänen mielestään vielä tukalampi.⁵⁰

Liittotoimikunta päätti myös koko henkilökunnan määräaikaisesta kuukauden lomautuksesta. Siitä olikin päästy yksimielisyyteen yhteistyötoimikunnassa, kuten *Demarissa* kertoi irtisanottu ammattiosaston puheenjohtaja, opintosihteeri Lassi Ahtiainen.⁵¹ Ammattiliitto VAL vaikutti asiassa mahdollisuuksiensa mukaan. Yhden työntekijän irtisanominen peruttiin työehtosopimuslain

⁴⁸ TSL vuonna 1994 s 8; TSL vuonna 1999 s 24–25.

⁴⁹ Lasse Niemi: Apeli Haliselle potkut TSL:stä. *Demari* 6.11.1996 (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁵⁰ Juha-Pekka Tikka: Ministeri antoi potkut kuusikymppisille työntekijöilleen. *Ilta-Sanomien* 25.11.1996, myös lainaus (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁵¹ Lassi Ahtiainen: TSL:n potkut. *Demari* 2.1.1997 (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

vastaisena ja kulttuurisihteeri Apeli Halisen irtisanominenkin (kolme kuukautta ennen eläkeikää) peruttiin. Siinä vaikutti mitä ilmeisimmin myös julkisuus, jota hän sai osakseen muun muassa kuulun Songilon tunnettuna jäsenenä. Tämä uutinen kirvoitti jopa *Helsingin Sanomiin* jälkiartikkelin ja myös Terhon (Terho Ovaska) pilapiirroksen ”Juoni Batmanista”.⁵²

Otsikointi lehdissä oli tarkoituksellisen näyttävää. TSL ei saanut omalla arkisen jokapäiväisellä, tuloksellisella puurtamisellaan aikaan mitään näin näkyvää eikä useita, yhtä repäiseviä otsikoita.

Jouni Backman viittasi *Ilta-Sanomien* haastattelussaan epämääräisesti, että talousvaikeuksiin jouduttiin osin myös ”omien möhläystemme takia”. Työn Suomi -projekti mainittiin uutistekstissä. Jussi Pikkusaari on kirjoittanut selväsanaisemmin, että taustalla oli juuri tähän hankkeeseen ja siihen saatavaan taloudelliseen tukeen liittynyt jonkinasteinen iso väärinkäsitys vuosina 1994–95: ”TSL arvioi liian optimistisesti työvoimaviranomaisten mukanaolon ja tulkitsi viranomaisten suulliset lausunnot virallisiksi lupauksiksi.” Siitä seurasi ”huomattava taloudellinen tappio.”⁵³

Henkilökunnan ja liiton välillä oli ollut kitkaa jonkin kerran aiemminkin, esimerkiksi vuoden 1991 henkilöstövähennyksen yhteydessä, ja jatkoakin tuli joskus seuraamaan vastaavanlaisissa talousvaikeuksien tilanteissa.⁵⁴ Vuosi 1996 jäi kuitenkin historiaan kohuista laajimpana.

Uusi puheenjohtaja ja uusi laki

Sivistysliiton liittokokouksessa toukokuussa 1997 halusi puheenjohtaja, hallintoministeri Jouni Backman luopua tehtävästä. Tilalle valittiin kansanedustaja, valtiotieteiden maisteri Ulla Juurola, joka oli toiminut kotikaupungissaan Lahdessa muun muassa kouluviraston talousjohtajana. Koulutukseen liittyvät asiat olivat hänen sydäntään lähellä. Kansanedustaja Juurola oli myös kaupunginvaltuutettu ja oli aiemmin pitkään muun muassa koululautakunnassa jäsenenä, varapuheenjohtajana ja puheenjohtajana.⁵⁵ TSL:n varapuheenjohtajana toimivat Erkki Tapola ja Eine Mikkonen.

Ulla Juurola sai puheenjohtajan tehtävänsä jotensakin vauhdikkaan alun, sillä tulollaan oli uusi sivistysasioita koskeva laaja-alainen laki Paavo Lipposen hallituksen esityksestä. Jukka Tuomisto

⁵² Ks. Tiina Vahtera: ”Häpeän työväenliikkeen puolesta”. *Ilta-Sanomat* 26.11.1996; Lasse Niemi: Apeli Halinen jatkaa eläkeikään. *Demari* 11.12.1996; *Ilta-Sanomat* 10.12.1996; Tervetuloa takaisin. *Helsingin Sanomat* 12.12.1996. Apeli Halisesta ks. myös Marja Kaipainen: Esiintymisen ilo maistuu amatöörillekin. *Helsingin Sanomat* kuukausiliite 17/22.8.1992 (lehtileikkeet kirjoittajan kokoelmassa).

⁵³ Pikkusaari 2014 s 267, myös lainaus. Mainittakoon esimerkkinä, että Työn Suomi -hankkeessa käytettiin jo 1994 palkkakuluihin (työllistämistuet vähennettynä) noin miljoona mk sekä atk- ja muuhun tarpeistoon pitkälti toista miljoonaa mk (TSL vuonna 1994 s 28–29).

⁵⁴ Esim. keväällä 2002 oli liiton sisällä osin aika terävää keskustelua Turun, Tampereen ja Mikkelin atk-koulutuksen järjestelyistä; kirjoittajakin sai silloin siihen liittynyttä sähköpostia tiedoksi.

⁵⁵ Ulla Juurola (1942–2019) oli kansanedustajana 1995–2003, ks. Suomen kansanedustajat I s 317–318; Leenu Juurola, Ville Marjomäki, Kari Salmi: Vaikeiden asioiden sovittelija. *Helsingin Sanomat* 21.9.2019.

on luonnehtinut, että jossain määrin ”markkinoiden vietävänä” ollut vapaa sivistystyö ”vakiinnutti asemansa” vuonna 1998 hyväksytyllä ja seuraavan vuoden alussa voimaan astuneella lainsäädännöllä. Valtionavun suoriteperusteisuus jäi eräine rajoittavine tekijöineen entiselleen. Ensimmäisen kerran samaan lakiin mahdutettiin kaikki vapaan sivistystyön organisaatiot, järjestöt ja kansanopistot. Sen alle sijoitettiin myös kesäyliopistot, muutamat muut opistot ja vielä neuvontajärjestötkin. Ensimmäisessä pykälässä tiivistettiin ydin: ”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa.”⁵⁶

Omaehtoisuutta ei sanana mainita, mutta kolme näkökohtaa korostuu: kansanvaltaisuus, tasa-arvo ja moniarvoisuus. Niitä saattoi tulkita halutessaan niinkin, että esimerkiksi TSL:n vanhastaan hellimiä ajatuksia työväen omaehtoisen sivistystyön tarkoituksesta ja tavoitteista sisältyi jollain tavoin niihin, tai ainakaan niitä ei suljettu pois.

Jukka Tuomisto on kiinnittänyt erityistä huomiota yhteen sanaan, vapauteen. Varhainen vapaa sivistystyö tai kansansivistystyö kamppaili ”negatiivisen vapauden edistämiseksi” eli sen avulla tuli saavuttaa vapautta jostakin. Kyse oli ”laajojen kansanluokkien vapauttamisesta tietämättömyydestä, alaikäisyydestä ja alamaiskansalaisuudesta”. Työväenliikkeen näkökulmasta voisi käyttää toisenlaisiakin sanontoja. Uuden lainsäädännön ja sivistystoiminnan painopiste siirtyi hänen mukaansa ”positiiviseen vapauteen” eli ”vapauteen johonkin”. Henkilökohtaiset tavoitteet korostuivat, kuten aktiivisen kansalaisuuden vahvistaminen, oman persoonallisuuden ja esimerkiksi luovan itseilmaisun kehittäminen.⁵⁷

Lakihanke oli käynnistynyt jo vuonna 1993 Esko Ahon hallituksen aikana osana koululakien kokonaisuudistusta. Välillä oli ollut myös hetki, jolloin maan hallinnossa oli ajateltu luopua kokonaisuudesta. Sivistysjärjestöjen iloksi uusi laki todettiin kuitenkin tarpeelliseksi. Siihen myös koottiin aihepiiriä koskeneita erillisiä lakeja. Uudessa laissa säädettiin myös rahoituksesta sekä niistä oppilaitosmuodoista, joissa vapaata sivistystyötä voitiin toteuttaa. MSL:n historiateoksessa todettiin osuvasti sivistystyön järjestöjen huokaisseen helpotuksesta, sillä nyt ”jalkojen alla tuntui jälleen olevan kovaa maata”.⁵⁸

Metsätyömiehiä, musiikkia ja muita tapahtumia

Kesällä 1995 järjestettiin jälleen Jätkän kulttuuripäivät, sovitun aikataulun mukaan ja suunnitellulla tavalla Savonlinnassa. Ohjelmassa oli tuttuun tapaan keskustelua metsäpolitiikasta, havainnollisia näytteitä metsätyömiesten ammatillisesta osaamisesta ja myös kulttuuritoiminnasta. Moottorisaha pärjisi taas osaavissa käsissä. Tukkijätkä oli päivillä esillä elokuvissa, kirjallisuudessa ja

⁵⁶ Jukka Tuomisto 2003 s 72–74, myös lainaukset; Pikkusaari 2014 s 264.

⁵⁷ Jukka Tuomisto 2003, s 75, myös lainaukset.

⁵⁸ Henttinen s 273–274, lainaus s 274.

kuvataiteessa. Sivistysliiton Olavi Hurrin ohella keskeisenä kulttuuripäivien ideoijana ja toteuttajana toiminut Maaseututyöväen liiton sihteeri Raimo Lindlöf oli edellisen tapahtuman jälkeen nukkunut ikiuneen. Hän sai nyt vaikuttavan muistohetken: *Hiljentyminen metsässä* sisälsi Timo Tuovisen sävelteoksen esityksen.

Seuraavaksi oltiin metsätyömiesten ja tukkilaisten tutuissa tunnelmissa Lieksassa vuonna 1997.⁵⁹ Komea metsätöiden tekijöitä ja heidän merkitystään esiin nostanut monipuolisten ja myös hauskojen tapahtumien sarja päättyi sitten kulttuuripäiviin vuonna 2000 Valkeakoskella, kun vuosisata taittui uuteen. Olavi Hurri pahoitteli myöhemmin muistelmissaan hieman Jätjän kulttuuripäivien lopettamista, kun sekä Puu- ja erityisalojen liitto (johon Maaseututyöväen liitto oli yhdistynyt) että alan työnantajatkin olisivat olleet vielä edelleenkin tässä kolmikannassa mukana. Ajat kuitenkin muuttuivat töissä Suomen metsissäkin ja niistä oli monenlaiset seurauksensa.⁶⁰

Vaikka jokin TSL:n parissa kehitelty ja suorastaan kansalliseksi kasvanut tapahtumaketju päättyikin, niin muualla jatkettiin entisellä innolla ja toiminnan kirjolla. Valkeakosken työväen musiikkitapahtuma oli muotonsa löytänyt ja jatkoi erittäin hyvällä menestyksellä jokakesäistä toimintaansa, uuden organisaattorin hoivissa. Myös monet Sivistysliiton piirien ja opintojärjestöjen vakiintuneet paikalliset kulttuuri- ja muut tapahtumat kokosivat yleisöä taloudellisesti vaikeinakin vuosina.

Voikin arvioida, että vähitellen liiton kulttuuriosaston maanlaajuinen toimintavaikutus heikentyi suurten tapahtumien harventuessa, mutta painopiste siirtyi alueille ja paikalliselle tasolle maan eri puolilla. Tähän on viitannut kulttuurisihteerinä toiminut Tapani Vauhkonen.⁶¹ Esimerkiksi vuoden 1994 kuluessa toteutui satakunta erilaista kulttuuritapahtumaa, pientä ja suurempaa, kautta koko maan. Joukossa oli muun muassa konsertteja, teatteria, lastentapahtumia, näyttelyjä, retkiä, kuvataideleirejä, elokuvia, tapahtumia työttömille ja lomautetuille, ohjelmallisia iltamia ja kirjallisuusiltoja.⁶²

Havainnollisen esimerkin toiminnasta ja myös yhteistyön merkityksestä tarjoaa vuodelta 1996 historiikissaan TSL:n Etelä-Hämeen piiri. Silloin juhlittiin todella suurella joukolla, yhdessä ja näyttävästi. Aiheena oli peräti 205 toiminnan vuotta. Sosialidemokraattinen piirilehti *Hämeen Kansa* täytti 90 vuotta, Etelä-Hämeen sos. dem. piiri samoin 90 vuotta ja TSL:n piiri 25 vuotta. Pääjuhla toteutettiin Hämeenlinnan Raatihuoneella, ja juhlapuhujana oli ulkoministeri Tarja Halonen. Onnitteluja tuli noin 30 eri taholta, järjestöiltä, kunnilta ja myös yksityishenkilöiltä.

Lisänä järjestettiin vielä ohjelmallinen toveri-illanvietto Aulangolla. Piirin sihteeri Terttu Tuomi-

⁵⁹ Mainittakoon, että suosittu ryhmä Songilo esiintyi jäähyväiskierrueellaan myös Jätjän kulttuuripäivillä Lieksassa 1997: ”Tuuli vei välillä nuotit, mutta me vain vedettiin ” (Vapauden kaiho s 71, kuvateksti).

⁶⁰ Olavi Hurrin muistelmat s 113; Pikkusaari 2014 s 280.

⁶¹ Vauhkonen em. artikkeli, s 22.

⁶² TSL vuonna 1994 s 23–24.

Koskelin käsikirjoitti historiaspektaakkelin varapuheenjohtaja Anja Pitkämäen tukemana. Ritva Helisevä esiintyi ja Risto K. Hakala lausui runoja. Pentti Nyholm ja Helge Paunu hoitivat musiikin ja yhteislaulun vetämisen. Ulpu Iivari huolehti historiikin mukaan puheista. Juhlille saatiin osallistujia verraten laajalti piirin toiminta-alueelta. Myös kansainvälisyyttä oli näkyvissä: Ruotsista saapui ABF:n väkeä Västmanlandin piiristä, ja lisäksi Viron Pärnusta saakka tulivat paikallisesta AHL:n Ôppekeskuksesta puheenjohtaja Ilmar Ehvart ja toiminnanjohtaja Lembit Heinla.

Historiikki kertoi, että juhlille osallistui myös piirin puheenjohtajan, kansanedustaja Johannes Koskisen pöytänaapurina Aulangolla läänin aiempi maaherra Jorma Tuominen, jonka omat TSL-yhteydet ulottuivat ainakin sotavuosille saakka. Puoluesihteeriksi Kari Laitinen edusti tervehdyssanoillaan sosialidemokraattista puoluetta. Myös piirissä usein esiintyjänä nähty legendaarinen näyttelijä Veikko Sinisalo oli mukana sankassa osallistujajoukossa.⁶³

Kuten edellä kuvattiin, TSL:n Uudenmaan piirilläkin oli yhteistoimintaa niin pohjoismaiden kuin Baltiankin suuntaan. Kutsun tultua lähetettiin edustajia osallistumaan sivistysaiheita käsitteleviin seminaareihin ja myös seuraamaan sekä tervehtimään kumppanien sääntömääräisiä vuosikokouksia. Eurooppalaiset keskustelunaiheet kiinnostivat laajasti.

Itsekin oltiin aloitteellisia. Piiri järjesti esimerkiksi 8.–10. syyskuuta 1995 Työväen Akatemiassa Kauniaisissa huomattavan suuren pohjoismaisen yhteistoimintaseminaarin, jonka aiheena oli ytimekkään ajankohtainen kysymys: ”Kestääkö pohjoismaainen hyvinvointiyhteiskunta kehittyvässä Euroopassa?” Monikieliseen seminaariin osallistui yksitoista Tanskan AOF:n ja kymmenen Norjan AOF:n edustajaa, neljä Ruotsin ABF:stä, yksi Viron AHL:n edustaja sekä kymmenen henkilöä Uudenmaan piiristä ja sen opintojärjestöistä.

Avaajana oli perjantaina Uudenmaan piirin puheenjohtaja Raija Talonen. Keskeisen alustuspuheenvuoron esitti Viron sosiaaliministeriön sosiaalipoliittisen osaston johtaja Mart Einasto, otsikkonaan ”Hyvinvointiyhteiskunnan tienhaarat”. Sitä seurasivat maakohtaiset raportit siitä, miltä hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus näytti kussakin maassa. TSL:n ruotsinkielisen sihteeristön puheenjohtaja Risto Laakkonen ja SAK:n tutkimussihteeriksi Mirja Janérus tarkastelivat lauantaiaamuna alustuksissaan suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueita: työllisyyspolitiikka, koulutus ja opetus sekä sosiaaliturva. Tämän jälkeen seminaarilaiset jakautuivat ryhmiin jatkamaan keskustelua. Sunnuntaina oli vielä kulttuuripainotteinen retki pääkaupunkiin ja tutustuminen Suomenlinnaan.⁶⁴

Kansainvälistä yhteistyötä oli piirillä vuosittain jonkin verran, mutta paljon enemmän tapahtui opintojärjestöissä. Muutamakin esimerkki Nurmijärven opintojärjestön toiminnasta vuosilta 1996–98 kuvaa Sivistysliiton paikallisen ilmeen monipuolistumista. Maaliskuussa 1996 oli

⁶³ Etelä-Hämeen piiri s 55, 57–60.

⁶⁴ Sisukasta sivistystyötä s 60–64.

uintituomarikurssi, opettajana Olli Parkkola, kuun lopulla valmistettiin Aulikki Markkasen opastuksella pääsiäiskoristeita (noin 20 kurssilaista) ja toukokuussa oli kurssi yrttien tunnistamisesta ja luonnosta kerättävien kasvien ruuaksi valmistamisesta.

Syyskausi avajaiset pidettiin syyskuun puolivälin jälkeen Klaukkalan työväentalolla. Paikalla oli Helsingin piirin sihteeri Raine Manninen kertomassa TSL:n tiimien työskentelystä. Hieman myöhemmin järjestettiin *Kunta kestää* -koulutusaineiston pohjalta kurssi kunnallisvaaliehdokkaille (17). Kouluttajana oli Hannu Oikarinen liitosta. Marraskuussa puolestaan oli makrobiottisen ruuanvalmistuksen kurssi (noin 20). Tammikuussa 1998 oli valtuustosalissa Otetta elämään -kurssi (53) ja helmikuussa samassa salissa naurukurssi (oppimassa 37 kurssilaista); molemmat yhdessä sos. dem. kunnallisjärjestön kanssa. Seurakunnan kanssa opintojärjestö toteutti kunnanvaltuuston kokoussalissa marraskuussa Henkinen hyvinvointi -tilaisuuden, alustajina Olavi Koivunen ja diakoni Tero Konttinen.⁶⁵

---- tietolaatikko

”KERTOMUKSIA MEISTÄ IHMISISTÄ”

Sanataiteella, monenlaisella kirjoittamisella on ollut oma sijansa TSL:n parissa. Hyvin monilla ihmisillä on sekä kirjallisen sanomisen halua että taitoa, jopa runomuodossa, muillakin kuin ammattilaisilla. Esimerkiksi juhlahetkien, kokousten ja yhdessäolojen osallistujat pääsevät usein nauttimaan tällaisista, osaavien tekijöiden sanahelmistä.

Monilla TSL:n piireillä ja opintojärjestöillä on ollut kirjoitustapahtumia sekä kilpailuja, joista on sitten koottu johonkin antologiaan osuvimpia ja puhuttelevimpia paloja tai sitten niitä on esitetty juhlassa. Vantaan opintojärjestö toteutti esimerkiksi vuonna 1990 runokilpailun vantaalaisille harrastajakirjoittajille. Se onnistui niin mainiosti, että uusi kilpailu, ”Joutsenen laulu”, päätettiin toteuttaa vuonna 1992, kun Suomen tasavalta oli 75-vuotias. Kilpailuun tulleista, 46 kirjoittajan teksteistä koottiin laaja antologia. Runoraadissa olivat Pauli Arbelius, Laura Virkki ja Soile Sillanmäki. Monet runot kertoivat suomalaisuudesta, kansanperinteestä ja suomalaisesta luonnosta, hyvin monista näkökulmista.⁶⁶

Ensimmäisen palkinnon sai runoillaan Maija-Liisa Mantere. Tässä on näytteenä yksi runoista:

*Ikävästä murtuu harjujen hiekka
vierailta teillä.
Vaiennut poran puhkoma
kallion sydän.*

⁶⁵ 80 vuotta tiedonjyviä s 30–31.

⁶⁶ Joutsenen Laulu. TSL:n Vantaan Opintojärjestön vuonna 1992 järjestämän runokilpailun antologia. Stidiprint Ky, Vantaa, eri kohdin. – Jouko Muuri kiinnitti kirjoittajan huomion antologiaan.

*Maiseman ääriiviivat
piirretään uudelleen.
Kalliisti.*

Toisen palkinnon sai runoillaan Reeta Lius. Tässä yksi esimerkki:

Kaksi maailmaa

*Yhteisessä reessä
suomalaisen ryijyn alla:
Hyvää huomenta, rakas naapuri!
Hanki häikäisee.
Superjunassa tulevaisuuteen
ohi maitten, kylien ja kaupunkien:
Matkaliput, olkaa hyvä!
Raha ratkaisee.*

Ja kolmannen palkinnon sai runosäkeillään Tero Korhonen, jonka yksi runo on seuraavana esimerkkinä.

Rakastuin joutseneen

*Luistimen terä
narskuu kirmatessamme,
pyllähdät lumeen.*

*Tanssii uumasi
kahvilamme edessä.
Lintuni soittaa.*

*Kaulaani tartut
kuidun kuorin nahaksi,
hyppäämme mereen.*

*Laukkusi painaa
Viimeinen kuulutus. Nyt
lennät
etelään.*

Lisäksi kilpailussa annettiin kunniapalkinnot Aila Kataiselle ja Sami Vainikalle sekä Lahja

Määttäselle, jonka runoista on tässä esimerkki:

Perhosen onni

*Oksanhaarukassa
viikatteenterä osoittaa
voikukkakettoa.*

*Älä riistä perhosilta
lyhyttä onnenhetkeä.*

Vielä yksi esimerkki vantaalaisten antologiasta: Kari Varpainen tarttui omassa runossaan suureen kokonaisuuteen.

Suomies

*Pohjantähden alta suosta nousi kansa
vaikea on sitä repiä juuriltansa
syvässä siellä on suomenkansan juuret
läpi kulkeneet naiset, lapset, taatot suuret
se on meille meidän henkireikä
olemme siitä hengittäneet
on kasvanut leipä
pitäisi siis myös lastenlasten nähdä tuo
suuri, kaunis, mahtava rämesuo
vaan jos ahneus siitä viimeisen palan nappaa
se varmaan tämän uljaan heimon tappaa*

Joensuun seudun opintojärjestössä katseltiin jo tulevien vuosien taakse ja järjestettiin keväällä 1997 kirjoituskilpailu teemalla ”Uusi vuosituhat - toiveet ja uhat”. Siihen osallistui lukuisa joukko henkilöitä, joilta saatiin niin runoja, realistisia novelleja kuin esseitä ja tulevaisuutta hahmotellutta fantasiaakin. Antologiaan koottiin 16 kirjoittajan teksteistä valikoima.⁶⁷

Ajan kuluminen, tietoyhteiskunta ja markkinavoimat olivat keskeisellä sijalla Eila Tolvasen pohtivassa tekstissä ”Vuosituhat - toiveet, uhat?” Ensimmäinen kappale vie asiaan:

”Vuodet vierivät. Lähestymme toisen vuosituhannen loppua tätä laskettua aikaa. Kukaan ei silti osaa sanoa, mihin vuodet `vierivät` ja mistä niitä aina tulee lisää. Aika vain ON. Ihmiset tulevat ja

⁶⁷ Uusi vuosituhat - toiveet ja uhat. Toim. Nora Schuurman. Lieksan oppimiskeskuksen kirjapaino 1997, eri kohdin. – Jouko Muuri kiinnitti kirjoittajan huomioon antologiaan.

menevät, opettelevat elämään ja kuolemaan tässä ajassa, jonka tiede on määritellyt konkreettisesti ymmärrettävinä jaksoina.”

Niina Miettisen lyhyissä novellikatkelmissa ”Elämää eteenpäin” murre tuntui, kuten tässä loppupalasessakin:

”Mie muutan kohta kottoo poikkeen ja mänen toiseen kaupunkiin. Miusta tää kot´paikka käv´liia ahtaaks pyörrii. Lähen sitte muutama vuoje päästä ulukomailla opiskelemmaa kiellii. Minnuu ei paljoo nää Suome asijat kiinnosta. Ei minnuu tiällä mikkään pijättele. Vaa kaippa sitä tätäkkiä tuun kaipailemmaan, mutta mitäpä sitä suotta murehtimaan, ko kaikkiha täältä lähtöö.”

Joensuun seudun opintojärjestön 60-vuotistaipaleen merkeissä järjestettiin kirjoituskilpailu 2000-luvun alussa. Historiikin sivuista yli puolet sivuista käsittääkin ”Ajankuvia kuuden vuosikymmenen varrelta”, tarinoita, tuokiokuvia ja runoja. Tässä on yhtenä tiiviinä esimerkkinä Paula Huttusen runo.⁶⁸

Tämä pysähtynyt aika

*Tämä pysähtynyt aika ei ole
minua varten, eikä ajatuksieni kohde.
On kuin heittäisi kiven veteen
ja odottaisi jotain tapahtuvaksi.
Kun vesi tyyntyy,
on sama hiljaisuus
ja odottajan unelma täyttymättä.*

TSL:n Helsingin opintojärjestöllä oli keväällä 1997 Kontulan kaupunginosassa muun muassa kirjoittamisen työpaja, jossa lähtökohtana oli oma elämäkulkua. Teemana oli ”Elämä sanoiksi”. Tekstejä luettiin yhdessä ääneen ja niistä annettiin välitöntä palautetta. Syntyi proosaa ja runoa, nimellä ja nimimerkillä, tunnelmointia ja muistikuvia. Pienen kirjaseuran sivuille saatiin myös Kontulan lähiöaseman kuvataidekurssilaisten piirroksia. Kirjan takakanteen tiivistyi: ”Tässä kokoelmassa on kertomuksia meistä ihmisistä.”⁶⁹

Kirjakielen lisäksi teksteissä oli myös vanhan stadin slangin sävyjä, kuten oheisessa R. Niemisen runossa.

Snadina

⁶⁸ Joensuun seudun opintojärjestö s 45–124, runo sivulla 106.

⁶⁹ Elämä sanoiksi. Toim. kunta. Kirsi-Marja Kekki, Raine Manninen, Keijo Sundvall, Olavi Huovinen. Helsinki 1997.

*Ei me tajuttu et
tussarit on vaarallisia.
Kupariputki päästä lyttyyn
ja viilalla snadi sankkireikä
ja ruutia paukkupatruunoista
jos löyty.
Tai matskua stidien päästä
ja raapasu.*

*Laineen Pavelta meni
silmiä ja puoli kättä
ku se oli vähän
likinäköinen.
Mut ei se vielä silloin
delannu.*

Sari Kujolan Ensirakkaus-novellin ensimmäinen kappale esittelee vanhan maiseman, jossa sitten alkoi tapahtua.

”Ensirakkaus maistui kirsikoille, joita kasvoi lapsuudenkotini puutarhassa. Vanha puutalomme oli mäen päällä, kalliolla, jonka alapuolella vanhat kirsikkapuut kiersivät jyhkeänä reunuksena. Puutarhassa oli myös paljon omenapuita sekä marjapensaita. Koska talomme sijaitsi korkealla, sieltä oli hyvät näköalat läheiselle järvelle ja kirkonkylän keskustaan.”

Alkuherätyksen jälkeen runoharrastus jatkui Helsingin opintojärjestössä. Keväällä 2001 järjestettiin runokilpailu, johon saatiin kirjoituksia lähes sadalla nimimerkillä. Monissa sivuttiin työtä, työväenliikettä ja Helsinkiä, mutta myös luonnon ja rakkauden kestoaiheita oli mukana. Runoraati – runoilijat Tommi Parkko ja Merja Virolainen sekä kirjoittajaohjaaja Ritva Tanhuanpää – valikoivat kahdessa vaiheessa lopulta yhdeksän tekstiä antologiaan. Runokilpailusta kerrottiin luonnollisesti opintojärjestön omalla studioajalla Helsingin Lähiradiossa.⁷⁰ Kunniamaininnan saivat Olli Hyvärinen, Marja-Liisa Hyvärinen ja Jatta Soini. Palkinnon sai Sanna Karlsson, jonka runoista on tässä esimerkki:

*Kylmien rakennelmien keskellä puisto kuin museo,
kuin metsä pelkkä
ryskyvä kuva kiiltävän aikakauslehden sivuilla.*

Oksat ovat muutakin kuin

⁷⁰ Niin vähän eroamme. Runoantologia. Toim. Ritva Tanhuanpää. Työväen Helsinki 18/01. Helsinki 2001, eri kohdin, kirjoittajien esittelyt s 86–87.

*säröjä supermarketin seinässä,
sisäpuolella valvontakameran tallentamia
tuhansia ojennettuja käsiä,
valkeiden runkojen huminaa
ja sulkemisajan jälkeen
yövärtijän neulassilmät.*

Ydintehtävien parissa

Sana ydintehtävä tuli TSL:n toimintakertomukseen 1990-luvun alkuvuosina yhtenä muutosten merkinä. Esimerkiksi vuoden 1999 toimintakertomuksessa tiivistettiin muutamissa edeltäneissä liittokokouksissa hyväksytyt keskeiset ydintehtävät siten, että ne ”painottuivat syrjäytymisvaarassa olevien parissa tehtävään opintotoimintaan, työelämässä olevien ihmisten ja yhteisöjen kehittämiseen, ikäihmisten omaehtoisen opiskelun edistämiseen, tietoverkoissa toimimiseen ja kansainvälistymiseen”.⁷¹ Muun muassa syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvä moninainen toiminta kuului liitossa elämänhallinnan kehittämisen tiimille. Yhteisötiimin vastuualueelle kuuluivat muun muassa TSL-kurssit, koulutuspalvelut ja opintokerhotoiminta. Edellä jo kuvattiin Euroopan unionin yhteydessä kansainvälistyminen-tiimin keskeisiä aihealueita. Tietoverkot-tiimiä tarvittiin yhä useammilla tavoilla huolehtimaan niin tietotekniikan koulutuksesta kuin liiton tietoverkkoyhteyksistä ja -palveluistakin.

TSL-toiminnan rajoja lavennettiin aivan tietoisesti ydintehtävien ulkopuolellekin monissa opintojärjestöissä, etenkin kulttuurin alueella, eri ikäisille tarkoitetuissa aiheissa. Esimerkiksi jo vuonna 1994 Helsingissä piirissä panostettiin kulttuuritapahtumien osalta työväentalon tiloissa kolmelle alueelle. Lapsille suunnatut 24 elokuvatilaisuutta ja yksi disco-tapahtuma kokosivat yhteensä 7800 osallistujaa; monet lapset kävivät varmaan useissa tilaisuuksissa. Työttömille ja lomautetuille tarkoitetut 25 Löysivapaa -tilaisuutta sisälsivät puheenvuoroja työttömyydestä ja työhausta sekä alustuksia eri aiheista ja muun muassa musiikkia. Ne saivat liikkeelle yhteen laskien 1100 osallistujaa. Eläviä elämäkertoja tarjoihtiin 12 tilaisuudessa, ja esitelmätsijöitä oli kuuntelemassa noin 880 henkilöä.⁷²

Helsingin opintojärjestöllä oli yhdeksänkymmenluvulla monipuolista toimintaa työttömyyden aiheuttamien ongelmien lievittämiseksi, jonkin verran myös yhdessä kaupungin kanssa. Esimerkiksi vuonna 1997 oli erityinen lähiöprojekti erilaisine kursseineen Kontulan kaupunginosassa. Se toteutettiin yhteistyössä kaupungin sosiaalipalvelutoimiston ja töidenjärjestely-yksikön kanssa. Tavoitteena oli tarjota henkisiä virikkeitä niin työtä vaille olleille kuin liiallisen työn alle nääntyville työntekijöillekin. Yleisempiäkin tavoitteita voi mainita: huomion kiinnittäminen

⁷¹ Lainausta TSL vuonna 1999 s 3; ks. myös Pikkusaari 2014 s 258.

⁷² TSL vuonna 1994 s 23.

henkilökohtaiseen terveyteen, sosiaalisten taitojen hallintaan, omatoimisuuden ja itsenäisyyden kehittämiseen, tavoitteelliseen työskentelyyn ja erilaisiin ajankohdan työelämän kuvioihin. Rinnastus esimerkiksi 1920-lukuun: työelämä oli silloin hyvinkin toisenlaista, mutta eivät edellä mainitut tavoitteet olleet opintokerhoissa vieraita, vaikkei niitä ehkä sanoiksi silloin aina muotoiltukaan.

Kurseja olivat ohjaamassa opintojärjestön edustajien ohella lähiötaiteilija Keijo Sundvall ja lähiöliikuttaja Irma Juusela. ”Punaisena lankana kulki osallistujakeskeisyys ja käytännönläheisyys”, kuvaili projektia piirisihteerinä Raine Manninen. Muutamia kurssiesimerkkejä: ”Terveesti eroon läskeistä ja tupakasta”, ”Sarjakuvapiirustuskurssi”, ”Paikallisradiotyöskentelyn peruskurssi”, ”Oma elämä sanoiksi - kirjoittamisen työpaja”, ”Elävän mallin ja croquis-piirustuskurssi”, ”Maisemamaalauskurssi”. Lisäksi kaupungin työvoimatoimisto opasti yrittäjyydestä kiinnostuneita. Viljelyspalstatoimintaa harrastettiin. Monenlaista muutakin tapahtumaa oli virikkeiksi tarjolla. Elävän mallin piirtäjät sattuiivat lisäksi pääsemään mukaan Ere Kokkosen uusimpaan *Vääpeli Körmy* -elokuvaankin.⁷³

Kokkolan opintojärjestön syystapaamisessa lokakuussa 1998 oli paikalla runsaat 30 henkilöä. ”Ryminällä tullut” tietotekniikka kiinnosti Pohjanmaallakin monia osallistumaan koulutustoimintaan. Nuoret olivat jo niin kiinni tietokoneiden maailmassa, että ”samalle aallolle on istuttava”, totesivat varttuneemmatkin. Arvioitiin, että ainakin TSL ja ammattiyhdistysliike olivat vakavasti suuntautumassa tietokoneaiheisiin. Myös Euroopan unioni oli vahvasti opiskelun kohteena. Syksyn jäsentilaisuudessa käännettiin kuitenkin tarkoituksella ”laivaa hieman kevyempään suuntaan”, kertoi *Demari*-lehdelle opintojärjestön puheenjohtaja Irma Peltokangas. Niinpä avauspuheenvuorojen jälkeen ”puhuttiin vapaasti, syötiin makkaraa, kuunneltiin [Seppo Raution] hanurimusiikkia, heitettiin markoilla siitä, kuka saa kotiviinipullon omakseen”.⁷⁴

TSL:n Mikkelin opintojärjestöllä oli erityinen TyöMikkeli-hanke, jonka parissa oli monenlaista toimintaa ja koulutusta, tietotekniikasta alkaen. Rajan takaisesta Karjalasta saapuneita maahanmuuttajia kotoutettiin. Lisäksi TyöMikkelin kautta voitiin työllistää pitkäaikaistyöttömiä ja myös maahanmuuttajia erilaisiin projekteihin, vaikka kunnalliset määrärahat olivatkin laman takia supistuneet. Muitakin erityishankkeita oli (Mikolo, Työlinkki, PuuLinkki). Mikkeliläiset suuntasivat apuaan myös Pietarin työttömille ja yhteistyökumppaneilleen Karjalan tasavallassa Venäjän puolella. Kulttuuriasioissakin oli yhteydenpitoa, esimerkiksi kirjallisuuden parissa.⁷⁵

Myös Sivistysliitolle avautui vuonna 1997 Venäjälle yhteys vammaistyön osalta: Kehitysvammaisten tukiliitto käännätti venäjäksi *Selviydytään elämässä*-aineistot ja Invalidiliitto teki saman vammaisten lasten vanhemmille tarkoitetulle *Sivekäs sillanrakentaja*-aineistolle.

⁷³ Raine Manninen: Työväen Sivistysliiton Kontula-projekti. *Stadin Ruusu* 3/1997 s 10–11, myös lainaukset.

⁷⁴ Seppo Lahti: TSL etsii kiinnostusta tietotekniikasta. *Demari* 15.10.1998, myös lainaukset (lehtileike kirjoittajan kokoelmista).

⁷⁵ Aatteen paloa [ei sivunumeroita].

Pietariin saatiinkin toimintaan kahdeksan kehitysvammaisryhmää. Tavoitteena oli saada suomalaisen mallin mukaista toimintaa aikaan myös Karjalan tasavallan alueella.⁷⁶

TSL:n kahdeksanhenkinen Turun aluetoimisto tarjoaa myös hyvän esimerkin toiminnan monipuolistumisesta vuosien 1998–99 vaihteessa. Aluesihteerin Reino Lemmetyinen kertoi *Demarin* haastattelussa, että hänestä TSL oli tavallaan palannut juurilleen, sillä entisten aikojen tapaan nytkin liitto tarjosi ”koulutusta aikuisille, jotka sitä eniten tarvitsevat”. Uusinta uutta olivat tietokonekurssit. Yhdessä lääninhallituksen kanssa toteutettiin tietotekniikan ajokorttikursseja. Työelämässä oleville tarjottiin lisäksi kielikursseja, erityisesti ammatillista lisäkoulutusta englannin ja venäjän kielissä teknisen alan, terveydenhuoltoalan, matkailu- ja ravintola-alan sekä palvelualan työntekijöille.

Turussa kokeiltiin myös viron kielen ja kulttuurin kurssia niille, jotka työn puolesta oleskelivat paljon Virossa. Työttömille oli tarjolla erilaista opastusta elämänhallintaan. Venäjältä ja Virosta tuleville inkeriläisille maahanmuuttajille ja paluumuuttajille oli tarjolla monimuotoista koulutusta esimerkiksi suomalaisen yhteiskunnan aiheista. Maahanmuuttajien ryhmiä oli koulutuksessa jo 23. Tässäkään ei ollut vielä kaikki: työttömien parissa toimittiin Turun lähiöprojektissa Varissuon ja Lausteen kaupunginosissa, yhteistyössä Kuurojen liiton kanssa työskenneltiin pitkäaikaistyöttömien kuurojen parissa ja lisäksi yhtenä hankkeena oli vielä toiminta syrjäytymisvaarassa olleiden nuorten parissa.⁷⁷

Kiinnostaisiko Reiki tai Shiatsu?

Jos Reino Lemmetyisen mukaan toiminta työttömien parissa ja lisäoppien tarjoaminen työssä olleille oli eräänlaista paluuta juurille, niin olipa liiton parissa melko lailla toisiinkin suuntiin menevää tarjontaa. Henkilökohtaiseen hyvinvointiin, harrasteisiin, omaan mieleen ja kehoon liittyviä kursseja ja maksullisia luentotilaisuuksia oli yhä enemmän työväen- ja kansanopistoissa. Henkiseen kasvuun, omien vahvuuksien kehittämiseen, minuuteen, terapiaan, monella tavalla elämän laadun parantamiseen liittyvää koulutusta ja luennointia alkoi olla runsaasti tarjolla.⁷⁸

Sivistysjärjestöt seurasivat tarkoin aistein ajan virtauksia, ja perässä tultiin myös TSL:n parissa, ellei sitten joskus oltu jo ihan ensimmäisellä aallolla suuntaa näyttämässä. Tässäkin käy hyvänä esimerkkinä TSL:n Helsingin opintojärjestön kurssitarjonta edullisine hintoineen.

Esimerkiksi syksyn 1999 ohjelmavihkosessa oli useita kielikursseja, kitarakurssi, äänenkäytön ja

⁷⁶ Pikkusaari 2014 s 268.

⁷⁷ Antti Vuorenrinne: Lisätietoja ammattiin, vaihtoehtoja työttömille. *Demari* 14.1.1999, myös lainaus (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁷⁸ Ks. esim. Kirsti Salokangas: Menolippu minuuteen. *Seura* 10/7.3.1997; vertailussa Ryhmätyön, Toimelan, TSL:n Helsingin opintojärjestön, Kalliolan vapaaopiston, Idea-Pointsin ja Helsingin aikuisopiston kevättarjontaa (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

laulukoulutusta, maalauskurssi, liikuntaan liittyneitä aiheita ja kuntoremonttikin. Itämainen vatsatanssi oli jo yleisemmin tuttua, samoin jooga sekä niska- ja hartiahoito. Sen sijaan Taiji & Qijong (pehmeää Chen-tyyppistä voimistelua, energioiden hallintaa), Feng Shui (itämaista elämäntapaa ja filosofiaa), Reiki (luonnollisen parantamisen menetelmä), Shiatsu (hyvän olon jalkapohjanhierontaa, akupainantaa), Tuinahieronta (perinteistä kiinalaista lääketiedettä ja hierontaa), NLP:n ja mielikuvaohjaamisen peruskurssi (NLP: neuro-lingvistic processing) tai shamaanikurssi olivat uudempia aihepiirejä, kuten myös esimerkiksi Mieli ja keho yhdessä -kurssi.

Esimerkiksi naisille suunnatun vatsatanssin alkeiskurssi sisälsi 10 kertaa, yhteensä 20 tuntia opetusta (350 mk, noin 80 euroa). Kynnys pidettiin houkuttelevan matalana: ”Mukaan tarvitetset jumppavaatteet, huivin lanteille ja hiukan kokeilumieltä.”

Huomattakoon, että tällaisen laajalle yleisölle tarjotun ohjelman ohella Helsingin TSL:llä oli myös perinteisempää koulutusta yhteistyössä sos.dem. piirin ja ammattiosastojen kanssa. Oli myös erilaisia tilauksesta toteutettavia kursseja. Oman asuinympäristön tutkimiseen ja siihen vaikuttamiseen kannustettiin. Sivistyksellinen aatepohja oli kyllä edelleen havaittavissa, vaikka se ei aina heti päällimmäisenä näkynyt.

Helsingin piirillä eli opintojärjestöllä oli myös erityinen, työllistämiseen liittynyt lähiöavustajahanke. Sen puitteissa saattoi tarvittaessa, muutamalla kymppillä saada käytännön apua esimerkiksi taulujen kiinnittämisessä, huonekalujen kokoamisessa, erilaisten kodinkoneiden käyttöönotossa ja huollossa tai vaikka lemmikkieläinten ulkoiluttamisessa. Ihan kaikilla ei enää kaupunkioiloissa ollut tarvittavaa osaamista tai sopivia työkaluja, eikä aina fyysinen kuntokaan ollut riittävän hyvä.⁷⁹

TSL:n vanhat ja tutut ominaispiirteet eivät uusissa muuttuneissa oloissa näkyneet niinkään yleisessä koulutus- ja kurssitarjonnassa tai aiheotsikoissa, vaan enemmänkin niissä tahoissa, jotka liiton parissa edelleen jäseninä aktiivisesti toimivat, ja joille perinteisempää koulutusta tarjottiin. Suurelle yleisölle liitto alkoi jo olla yksi opintokeskus muiden joukossa. Enää ei juuri ketään ärsyttänyt työväenliikkeeseen viitannut nimi tai taustalla edelleen hitusen vaaleanpunervana erottunut aatetaustakaan.

Tärkeintä alkoi olla tarjonnan hyvä laatu, osuvuus, kiinnostavuus suhteessa jonkin järjestötahon tai ihmisryhmän ajankohtaisiin koulutuksen tai muihin kehittämisen tarpeisiin. Myös sopiva ajankohta ja kellonaika, miellyttävä toimintaympäristö ja osaava kouluttajakin merkitsivät. Samaa oli havaittavissa kuntoliikunnassakin: TUL:n seuran kynnys ei enää ollut liian korkea, kunhan vain tarjonta oli oivallista, hinnaltaan kohtuullista ja kellonaika kiireiselle nykykansalaiselle sopiva.

Helsingistä tuli vuonna 2000 yksi Euroopan yhdeksästä kulttuuripääkaupungista. Hallintokunnat

⁷⁹ Kurssiopas syksy 1999. TSL Helsinki.

valmistautuivat vuoteen monin tavoin. Lisämaustetta tuli siitäkin, että pääkaupunki juhlisti 450 vuottaan. Myös työväenliikkeen parissa oltiin ahkeria, ja keskeiseksi yhteiseksi toimijaksi muodostettiin laajapohjainen yhdistys Stadi 2000 ry. TSL:n Helsingin piirikin osallistui aloitteellisesti ja innokkaasti sen toimintaan. Jo ennen tapahtumavuotta viriteltiin tunnelmaa erilaisin tilaisuuksin. Vuosi 2000 sisälsi sitten todella monipuolisesti kaupunkiorganisaation ja muidenkin tuottamaa kulttuuriohjelmaa ja tapahtumia eri puolilla kaupunkia ja pääkaupunkiseutua.⁸⁰

Mainittakoon Stadi-yhdistyksen tarjonnasta vain yhtenä kohokohtana työväenlaulujen avoin yhteislaulutilaisuus Esplanadin lavalla lauantai-iltapäivänä 5.8.2000. Yhdistelmä ei ollut ihan tavanomainen.⁸¹

Kohteena Eurooppa

Moneen toimintamuotoon antoi apua ja ryhtiä Sivistysliiton oma opintoaineistojen tuotanto. Yhdeksänkymmenluvulla julkaistiin kaikkiaan 49 kirjamuotoista aineistoa. Osa oli uusintapainoksia aiemmilta vuosilta. Julkaisuista kahdeksan sijoittui ryhmään yhteiskunta ja talous, työelämää käsitteli myös kahdeksan kirjaa, työelämää kuusi, aikuiskasvatuksen ja ryhmäopiskelun ryhmään kuului viisi, viestintään neljä, ympäristöaiheita käsitteli kolme, samoin ammatillista tietoutta, järjestötoimintaa kaksi. Erityisaiheista oli viisi kirjaa, ja selkokieliä kirjoja oli myös viisi. Esimerkiksi Aleksis Kiven *Seitsemästä veljeksestä* vuonna 1995 laadittu selkokielinen mukaelma sai laajalti huomiota ja kiinnostusta.

Yhteistyö oli tässäkin toiminnassa voimaa. Neljätoista kirjaa tehtiin yhteisvoimin: SAK:n kanssa seitsemän, KTV:n kanssa viisi ja muiden kanssa kaksi. Lisäksi Toimihenkilöiden sivistysjärjestön (TSJ) kanssa toteutettiin kolme opintoaineistokirjaa. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen kanssa TSL tuotti 1990-luvulla kaikkiaan kahdeksan erilaista opintovihkoa kehitysvammaisten opiskelua varten. Opintoaineistojen tuotanto merkitsi liitolle myös tuloja. Esimerkiksi vuonna 1990 niitä myytiin 50 000 kappaletta ja seuraavana vuonna lähes 60 000. Sen jälkeen vuotuiset määrät alenivat kuitenkin tuntuvasti. Esimerkiksi vuonna 1994 myytiin lähes 47 000 kappaletta opintoaineistoja.⁸²

Tässäkin on myös huomattava, etteivät kaikki työväenjärjestötkään aina tarvinneet sisäiseen

⁸⁰ Valtavasta ohjelmatarjonnasta ks. 2000.hel.fi. Helsinki Euroopan kulttuurikaupunki. Ohjelma. Toim. Susanna Sucksdorff, Marjo Säkkinen, Sirpa Lahti, Anna Nykänen, Jorma Bergholm. Helsinki [1999]; 2000.hel.fi. Helsinki Euroopan kulttuurikaupunki vuonna 2020. Raportti. Toim. Jorma Bergholm, Georg Dolivo, Rita Ekelund sekä Tuomas Hämäläinen, Juhani Kantola, Minna Malinen, Taina Mansikkamäki, Anna Nykänen, Marjaana Sorakunnas, Susanna Sucksdorff, Marjo Säkkinen, Malla Vanhanen. Helsinki [2001]; ks. myös Mitä oli kulttuurivuosi? Kirjoituksia Euroopan kulttuuripääkaupunkivuodesta Helsingissä. Toim. Timo Cantell, Harry Schulman. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki 2001.

⁸¹ Päivämäärä- ja kellonaikamerkintä kirjoittajan kalenterissa.

⁸² Pikkusaari 2014 s 268, 278; TSL vuonna 1994 s 14.

koulutustoimintaansa TSL:n apua tai aineistoja. Omaa osaavaa väkeä riitti ainakin järjestöjen perusasioihin.

Sivistysliitto järjesti runsaasti tiedotus- ja koulutustilaisuuksia ennen EU-kansanäänestystä. Vuonna 1996 Sosialidemokraattiset Naiset ry toteutti tavallaan jatkoksi laajan tiedotuskampanjan unionia koskevista aiheista yhteistyössä TSL:n kanssa. Siihen liittyi useasta asiantuntevasta artikkelista koottu kirja *Naisia eurooppalaisilla toreilla* (painos 5000 kpl), jossa tarkasteltiin ajankohtaisia unionin ja jäsenmaiden piirteitä erityisesti naisten ja tasa-arvon näkökulmasta. Kampanjaan liittyi myös kaksi erityisseminaaria sekä Brysseliin suuntautunut koulutusmatka.⁸³

Jäsenyyden jälkeen suomalaisten seuraava pohdinnan kohde koski vireillä ollutta taloudellista yhdentymistä, talous- ja rahaliittoa, joka oli mukana jo Maastrichtin sopimuksessa (Economic and Monetary Union, EMU). Ensi kertaa sitten muinaisen Rooman valtakunnan Eurooppaan oli tulollaan yhteinen raha useille valtioille.⁸⁴

Aihetta käsiteltiin luonnollisesti myös TSL:n parissa. Pääsihteeri Jorma Turunen muistutti esimerkiksi elokuussa 1997 *Demarin* haastattelussa, kuinka TSL oli ottanut EU-koulutuksen ensi askeleet jo vuosia aiemmin. Nyt oli kärjessä EMU-ratkaisuun liittyneen tiedon jakaminen kiinnostuneille. Turunen painotti, ettei TSL halunnut antaa puolueellista koulutusta, vaan tilaisuuksiin hankittiin myös EU-kriittisiä luennoitsijoita. ”Asiantuntijatkään eivät pysty varmuudella kartoittamaan kaikkia Emu:n seurannaisvaikutuksia eri toteutusmalleissa.”⁸⁵ Valtiovarainministeriössä työskennellyt vanhempi finanssisihteeri Markus Sovala kirjoitti samaan viitaten *Stadin Ruusussa*: ”Puuhattuani ammatikseni EMU:n kanssa 2 vuotta en vielääkään tiedä onko EMU oikeistolainen vai vasemmistolainen projekti.” EMU:lle voitiin antaa lisäksi muitakin tulkintoja.⁸⁶ Suomalaisille laadittiin myös keskustelua virittäneitä pamfletteja. Lehtikirjoituksiakin riitti.⁸⁷

Eurooppaa koskeneeseen talouskeskusteluun liittyi voimakkaasti myös talouden vääjäämätön ja edelleen jatkunut kansainvälistyminen, globalisaatio, maapalloistuminen. Sivistysliitto oli mukana julkaisemassa aihepiireistä kahtakin vankkaa artikkelikokoelmaa keskustelujen ja pohdinnan perustaksi: *Takaisin täystyöllisyyteen* (1998) ja *Maapallon mitalla* (1999).⁸⁸

⁸³ SDP:n toimintakertomukset 1996–1998 s 78–79; Naisia eurooppalaisilla toreilla. Toim. Anne Meskanen. Sosialidemokraattiset Naiset ry. Helsinki 1996, 138 sivua.

⁸⁴ Satuli s 100.

⁸⁵ Jaakko Asikainen: Aikuiskoulutus on osa tasa-arvoa. *Demari* 28.8.1997, myös lainaus (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁸⁶ Markus Sovala: Kenen projekti EMU oikein on? *Stadin Ruusu* 3/1997, myös lainaus; erilaisista linjauksista ks. myös Puoskari s 155–160.

⁸⁷ Ks. esim. Erkki Tuomioja: Markka vai euro? Tuleeko Suomen liittyä Euroopan talous- ja rahaliittoon? Helsinki 1997; sama: Millaiseen Eurooppaan? Helsinki 1998. Kirjojen julkaisija oli Eurooppa-toimikunta.

⁸⁸ *Takaisin täystyöllisyyteen*. Lähivuosien taloudellinen suunta. Toim. Jukka Pekkarinen. Helsinki: TSL 1998 (199 sivua); *Maapallon mitalla*. Näkökulmia globalisaatioon ja työelämän muutokseen. Toim. Jorma

Suomen EU-jäsenyys heijastui myös suomalaisten sivistysjärjestöjen entistä kiinteämpinä yhteyksinä eurooppalaisten kumppaniensa kanssa. Hyvä esimerkki oli yhteisvoimin, useista artikkeleista koottu ja vuonna 1998 julkaistu 83-sivuinen englanninkielinen teos suomalaisen aikuiskoulutuksen yleisistä vaiheista ja toimintamuodoista. Samalla kirjan sivuilla esiteltiin tiiviisti useat suomalaiset sivistyslaitokset ja -järjestöt. Opetusministeriö tuki julkaisemista. Koko aineisto sijoitettiin lisäksi CD ROM-versiona yhteiseurooppalaiseen Alice-tietopankkiin.⁸⁹

Pääministeri Paavo Lipposen johtaman hallituksen näkökulmasta taloudellinen yhdentymisen oli läheisessä suhteessa poliittiseen yhdentymiseen. Suunta oli siten määrätietoinen ja selvä, kelpoisuusehdotkin täyttyivät. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari oli tässä tukena. Keväällä 1998 eduskunnan enemmistön ratkaisulla Suomi päätti kymmenen muun unionin jäsenmaan kanssa ottaa seuraavan vuoden alussa käyttöön yhteisen valuutan.⁹⁰

TSL osallistui tarmolla näihin henkisiin pohdintatalkoisiin. Liiton kansainvälistymisen tiimi järjesti esimerkiksi vuonna 1999 seitsemän EU ja palkansaaja -kurssia sekä viisi Talouspolitiikan ydinasiat -kurssia. Osallistujia oli runsaat 350. Lisäksi maan eri puolilla järjestettiin viidellätoista paikkakunnalla kaikkiaan 35 luentotilaisuutta. Osallistujien yhteismääräksi arvioitiin 860 henkilöä. Vaikutukset näistä seminaareista välittyivät kurssilaisten kautta tutkimattoman laajalle. Tähänkin tiedotuskampanjaan TSL sai muiden sivistysjärjestöjen tavoin valtion myöntämää EU-tiedotustukea.⁹¹

Tammikuun 2002 alussa yhdentoista EU-maan valuutat vaihtuivat sopimusten ja päätösten mukaan yhteiseen valuuttaan. Suomalaisille tutut markat ja pennit muuttuivat euroiksi ja senteiksi. Kuusi markkaa vastasi suunnilleen yhtä euroa. Ratkaisu merkitsi Suomen kokoiselle pienelle maalle talouteen vakautta ja ennustettavuutta. Inflaatio väheni aivan olennaisesti. Yhteinen valuutta helpotti yrittäjien, kuluttajien ja matkailijoidenkin elämää. Eurosta tuli yksi maailman tärkeimmistä valuutoista.⁹²

On arvioitu, että ensimmäisten EU-vuosien kuluessa suomalaisissa oli hyvinkin laajasti myönteistä EU-innostusta. Jäsenyys kuvasti monille sitäkin, että kylmä sota oli maan osalta ohitse. Entisellä tavalla ilmaistu puolueettomuus jäi taakse, kun maasta tuli osa eurooppalaista yhteisöä. Hiljalleen, kaiken käydessä tutummaksi, alkoi nousta myönteisen rinnalle myös arvostelevaa sävyä. EMU-

Turunen. Helsinki: TSL1999 (140 sivua); ks. myös Eeva-Kaisa Ahtiainen: Globalisaatio uhkaa ay-liikkeen edunvalvontaa. Demari 25.1.1999 (lehtileike kirjoittajan kokoelmassa).

⁸⁹ Responding to the Challenges of a Changing World: An Overview of Liberal Adult Education in Finland. Edited by Timo Toiviainen. Finnish Adult Education Association: Helsinki 1998. Toiviainen laati lisäksi yleiskuvauksen suomalaisesta kansansivistystyöstä (s 9–24). Jorma Turunen kertoi puolestaan lyhyesti TSL:n toiminnasta (A Case Study: Workers' Educational Association, s 66–69).

⁹⁰ Meinander 2010 s 282.

⁹¹ TSL vuonna 1999 s 10.

⁹² Suomen poliittinen historia 1809–1999 s 348–349 (Nevakivi); Satuli s 21.

ratkaisukaan ei ollut aivan yksiselitteinen, siihenkin havaittiin liittyvän myös ns. valuvikoja.⁹³

Edelleen kerhoja, kursseja, luentoja

TSL:n parissa tarvittiin ja käytettiin kyllä tuttua perinteistäkin opiskelua ja osaamista kaiken nopean muutoksen keskellä. Vanhan ja vankan leipäpuun eli opintokerhojen lukumäärän kehitys oli pitkään nousujohteista: vuonna 1966 kasvu toden teolla käynnistyi (1192 valtionapukerhoa). Pikkusaaren kokoamien tilastojen mukaan kolme vuotta myöhemmin ylittyi kahden tuhannen raja. Vuonna 1972 ylittyi valtionapukerhoissa kolme tuhatta ja seuraavana rikkoutui neljän tuhannen raja (4113). Kaksi vuotta eteenpäin ylittyi kuuden tuhannen rajaviiva, ja vuonna 1978 meni seuraavan tuhannen raja yli (7226 kerhoa).

Valtionapukerhojen huippumäärä (8358) saavutettiin vuonna 1984. Siitä alkoi hiljainen alamäki. Jo vuosikymmenen lopulla määrä alitti viiden tuhannen määrän. Vuonna 1993 määrä kipusi kuitenkin vielä hetkeksi korkeammalle (5169), mutta aleni vuoteen 1999 mennessä alle kolmen tuhannen (2826). Määrää ei voi pitää ihan vähäisenä, etenkin kun lähes jokaisessa kerhossa oli lähemmäs kymmenen osallistujaa.

Sosiaalialan järjestöjen opintokerhotoiminta oli hyvin voimakasta, mutta siinäkin tapahtui hieman vaimentumista 1990-luvun kuluessa. Esimerkiksi vuonna 1999 näitä kerhoja oli lähes 1500 ja pelkästään EKL:n osuus oli 1430. Muiden järjestöjen ryhmän yhteinen kerhomäärä oli tuolloin 623. Vaikka ammattiosastojen kerhotoimintakin väheni yhdeksänkymmenluvulla, oli yhteismäärä vuosisadan viimeisenä vuonna edelleen runsas, 356 kerhoa. Itsenäisiä opintokerhoja oli 132, kulttuurijärjestöillä oli 81 kerhoa ja opintojärjestöiden parissa niitä oli 69. Sos.dem. liikkeen parissa oli kaikkiaan 70 valtionapuopintokerhoa. Viimeinen Kulutusosuuskuntien Keskusliiton alainen opintokerho merkittiin TSL:n tilastoihin vuonna 1993.⁹⁴

TSL järjesti vuodesta 1976 alkaen niin sanottuja kiintiökursseja lähinnä liiton jäsen-, piiri- ja opintojärjestöjensä kanssa, joille se käytännössä vain välitti valtionavun. Nämä kurssit tavoittivat jatkuvasti kymmeniä tuhansia henkilöitä yleissivistävien aiheiden pariin. Kurssien määrä aleni jonkin verran 1980-luvun alkuvuosista esimerkiksi vuoteen 1989 (2865) ja vielä siitäkin jonkin verran seuraavan kymmenen vuoden kuluessa (2154). Osallistujia oli mainittuina kahtena vuonna 68 364 ja 51 052 henkilöä. Muut, lähinnä ammatilliseen aikuiskoulutukseen paneutuneet kurssit eivät saaneet valtionapua ja ne liiton piti rahoittaa itse, ja niiden osalta kilpailtiin vapaan sivistystyön markkinoilla muiden kanssa. Esimerkkivuonna 1999 osallistujia oli kaikkiaan 10 703 henkilöä (kurseja 686).

⁹³ Satuli s 100–102; Meinander 2006 s 282–283; ks. myös arvioita Suomi 5 vuotta Euroopan unionissa. Toiveita pelkoja tosiasioita. Kirj. Tuomo Lappalainen, Pia Letto-Vanamo, Pertti Rannikko, Jukka Relander, Leena Seretin. Toim. Paula Arvas. Helsinki: Eurooppa-tiedotus 2000.

⁹⁴ Pikkusaari 2014 s 273–275; TSL vuonna 1999, s 3, tilastoliite.

Kiintiökurssien tuntimäärät vaihtelivat 13–15 tunnin välillä, mutta muiden kurssien pituudet vaihtelivat enemmän, 30–60 tunnin välillä. Vastaavasti vaihtelivat osallistujamäärät: kiintiökurseilla keskimäärin 22–27 henkilöä ja muilla 14–17 henkilöä.

Perinteinen luentotoiminta tavoitti vielä 1990-luvun alussa huomattavia kuulijamääriä, esimerkiksi vuonna 1990 yhteensä 15 156 henkilöä (tilaisuuksia 593). Uusi opintokeskuslaki ei jättänyt enää tälle toiminnalle tilaa, ja vuonna 1994 kuulijoita oli vain 3901 (luentotilaisuuksia 117). Liiton organisaation puitteissa muun muassa opintokerhotoiminta, oppimateriaalit ja tiedotustoiminta kuuluivat yhteisötiimin vastuulle, kun taas taloushallinnon ja tukihallinnon tiimit huolehtivat muun muassa opintokerhojen, kurssien ja luentojen kaikista tarpeellisista maksatuksista.⁹⁵

----Tietolaatikko

MAAPALLON LAAJUDELTA

Sähköisen tiedonvälityksen parantuessa ja nopeutuessa maapallo tuntui pienenevän ja etäisyydet supistuvan. Kansainvälisyydestä tuli melkein pä käsin kosketeltavaa. Kaukaisetkin hyvät tai pahat uutiset tavoittivat suomalaiset ennen näkemättömän nopeasti. Pahaa tapahtui aivan lähelläkin. Eurooppalaiset kokivat 1990-luvun loppuvuosina hätkähdyttävän väkivaltaisen muistutuksen menneistä, ehkä sittenkin vielä lähellä olleista sotaisista ajoista.

Neuvostojärjestelmän romahduksen ja Jugoslavian liittovaltion hajoamisen seurauksena Balkanin alueesta muodostui suorastaan räjähdysaltis ruutitynnyri. Siellä käytiin vuosikymmenen ajan kiivaita taisteluja rajoista ja vallasta, äärimmäisiäkään keinoja kaihtamatta. Kuolleita kertyi 250 000 ja kodittomiksi pakolaisiksi joutui noin 2,5 miljoonaa henkeä. Presidentti Martti Ahtisaari oli keväällä 1999 laajan kansainvälisen huomion kohteena, kun hän onnistui kumppaneineen, kovien neuvottelujen kautta, lopettamaan ns. Kosovon sodan. Jotain jäi alueelle vielä kytemäänkin. Paljon myöhemmin, vuonna 2008, Norjan Nobel-komitea myönsi presidentti Martti Ahtisaarelle Nobelin rauhanpalkinnon tunnustuksena merkittävästä urasta kansainvälisenä sovittelijana ja rauhantekijänä.⁹⁶

Kansainvälisyys oli jo vanhan yhtenäisen työväenliikkeen aikana yhtenä keskeisenä tukijalkana yhteiskunnallisessa uudistustyössä ja oikeudenmukaisuuden tavoittelussa. Miten huima kehityksen kaari tapahtui esimerkiksi Sivistysliiton kansainvälisten suhteiden rakentumisessa vuosikymmenien kuluessa!

Kaksikymmenluvun alussa sihteeri Hj. Eklund matkasi kapsäkkinsä kanssa yksin höyrylaivalla pari viikoksi Tukholmaan tutustumaan ABF:n toimintaan ja hakemaan lisäoppia. Sitten 1930-

⁹⁵ Pikkusaari 2014 s 276–277; TSL vuonna 1999 s 3, 15–16, tilastoliite.

⁹⁶ Ks. Merikallio, Ruokanen, esim. Nobel-palkinnosta s 13–14, Kosovosta s 412–446.

luvulla käynnisteltiin varovaisesti yhteispohjoismaista sivistysjärjestöjen yhteistyötä. Hieman raotettiin ovea Eurooppaan. Seuraavaksi laajenivat yhteydet 1940-luvun lopulta alkaen huomattavasti, kun lentoliikennekin uudelleen vilkastui sodan vuosien jälkeen ja sivistysinternationaali IFWEA perustettiin. Yhdeksänkymmenluvun loppupuolella sivistysjärjestöjen keskinäiset suhteet muodostuivat tietokoneiden ja sähköisen yhteydenpidon avulla käytännön toiminnassa maailmanlaajuisiksi ja samalla tarvittaessa aivan reaaliaikaisiksi.

Kun 1990-luvun alkupuolella Sivistysliitossa paneuduttiin aluksi ymmärrettävästi runsaasti eurooppalaisiin aiheisiin, näkökulmat avartuivat muutamassa vuodessa vielä laajemmalle. Läheisiä pohjoismaitakaan ei toki unohdettu: esimerkiksi vuonna 1999 Pohjolan TSL-koulu järjestettiin elokuussa Norjassa. Suomesta oli viisi osallistujaa. Yhteispohjoismaisen Geneve-koulun opintoviikoille Sveitsissä touko-kesäkuussa osallistui viisi suomalaista. Euro-TSL:n (Euro-WEA) vuosikokoukseen osallistuivat Ruotsin Luulajassa Jorma Turunen ja Merja Leskinen-Aholainen.

Viron AHL järjesti yhdessä TSL:n kanssa EU-seminaarin Tartossa marraskuussa 1999; suomalaisena asiantuntijana ja alustajana oli europarlamentaarikko Pertti Paasio. Samaten AHL:n kanssa järjestettiin Elvassa marraskuussa osuustoimintaa käsitellyt seminaari. Liiton edustajina olivat Antti Lehkonen ja Merja Leskinen-Aholainen. Jälkimmäinen osallistui lisäksi Baltian ja pohjoismaiden vapaan sivistystyön järjestöjen yhteiseen verkostotapaamiseen Ruotsin Göteborgissa sekä Liettuan Vilnassa. Tapaamisten tuloksena käynnistyi suomalaisten, latvialaisten ja ruotsalaisten vapaan sivistystyön järjestöjen yhteinen koulutushanke. Tähän kaksivuotiseen hankkeeseen osallistui myös TSL. Hanke sai taloudellista tukea Pohjoismaiselta ministerineuvostolta.

Itämeri-yhteistyö käynnistyi vuonna 1997. TSL:n ohella siihen osallistuivat Ruotsin ABF, Viron AHL, IIZ DVV Saksasta, TWP Puolasta, RuAF Latviasta, LLES Liettuasta, BDRSF Valko-Venäjältä ja OCO Karjalan tasavallasta Venäjältä. Vuonna 1999 järjestettiin verkkotapaamisia Ruotsin Axevallan kansanopistossa Ruotsissa sekä Szczecinissä Puolassa. Tapaamisissa valmisteltiin keväälle 2000 suunniteltua kevätkoulu (Spring School). Ruotsalainen Olof Palme-keskus tuki tapaamisia ja valmisteluja taloudellisesti.

Vaikka liitolla ei enää ollut omaa kehitysyhteistyötä, järjestettiin yhteistyössä Kansainvälisen solidaarisuussäätiön kanssa Työväen Akatemiassa 1999 kaksi yhteistyöseminaria. Osallistujia oli 60. Lisäksi kehitysyhteistyön kysymyksistä järjestettiin kuusi yleisölle avointa luentoa kuudella paikkakunnalla. Osallistujia oli yhteensä 75. TSL sai ulkoministeriön kehitysyhteistyöosastolta kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötiedottamiseen tarkoitettua taloudellista tukea.⁹⁷

Seuranneina vuosina TSL jatkoi EU-koulutusta uusin aihein. Kansainvälisiä yhteistyön näkökulmia riitti, Pohjolasta ja IFWEA:sta alkaen. Kumppaneita ja projekteja vaihtui. Esimerkiksi vuonna 2004

⁹⁷ TSL vuonna 1999 s 10–11.

oli yhteistyötä Liettuan työväen sivistysjärjestön (LLES) sekä Karjalan vapaan sivistysjärjestön kanssa. Samana vuonna toteutui myös Globaalia verkostoa (Global Network/Red Global) tukenut kansalaisjärjestöjen ja ammattiliittojen aktiiveille suunnattu etäopiskeluhanke kahdeksassa latinalaisen Amerikan maassa. Pilottihanketta koordinoi Plades-järjestö Perussa. TSL tuki lisäksi suomalaisnuorten kansainvälisyyskoulutusta. Erilaista yhteistyötä oli seuranneinakin vuosina moneen suuntaan: Filippiineille, Baltian maihin, Englantiin, Etelä-Koreaan ja Keniaan sekä vakiintuneemmin myös eurooppalaisen Solidar-verkoston parissa.⁹⁸

Kahdeksan vuosikymmentä

Sivistysliitto oli 80-vuotias vuonna 1999. Tasavuotias ei juhlistettu monien taloudellisesti vaikeiden vuosien jälkeen aivan niin näyttävästi kuin joitakin aiempia, mutta vuotta ja vuosipäivää huomioimatta ei sentään menty. Liiton koulutustoiminnan pitkästä linjasta ja opintokerhojen merkityksestä kertoivat osaltaan koulutusaineistoja esitelleet julkaisut *Koulutus - Kirjat, Utbildning - Böcker* 1999 sekä *OpintoViesti* 1999.⁹⁹

Liittokokouksessa perjantaina 21.5.1999 HTY:n talolla eli Kokous- ja kongressikeskus Paasitornissa, kuten pöytäkirjaan nyt kirjattiin,¹⁰⁰ oli paikalla kutsuvieraat, seuraajat, henkilökunta ja hallinto mukaan luettuina runsaat 200 henkilöä. Heistä 70 oli äänioikeutettuja kokousedustajia 42 jäsenjärjestöstä.

Ohjelmassa oli pientä juhluvuuttakin. Sisääntulomusiikkia soittivat Sami Linna, Ari Jokelainen ja Simo Salminen. Lisäksi kokouksen aluksi esiintyivät vielä Emma Vähälä, viulu, ja Timo Koskinen, piano. Puheenjohtajan, kansanedustaja Ulla Juurolan avattua kokouksen esitti opetusministeriön tervehdyksen Lipposen hallituksen uusi opetusministeri Maija Rask (sd).

Esityslistan asiat käsiteltiin myönteisen yksimielisyyden vallitessa, joidenkin evästävien puheenvuorojen säästämänä. Ulla Juurola valittiin uudelleen puheenjohtajaksi. Kiitospuheessaan hän totesi, että ”elämä on oppimista, ja niin kauan kuin oppii, elämä tuntuu elämisen arvoiselta”. Hänen mukaansa liitolla oli haasteita edessä, mutta oli myös mahdollisuuksia. ”Täytyy saada itsestämme irti kaikki voimavarat sivistyksen hyväksi.” Varapuheenjohtajista Erkki Tapola (KTV) jatkoi, ja toiseksi valittiin Markku Liljeström (SAK). Kokous hyväksyi taas strategiset tavoitteet seuraavalla kahdelle vuodelle.¹⁰¹ Ruotsinkielisen sihteeristön (ABF svenska sekretariat) johtokunnan puheenjohtajana jatkoi edelleen Risto Laakkonen. Varapuheenjohtajana oli Nancy

⁹⁸ TSL vuonna 2004 s 5–6; TSL vuonna 2009 s 5–6.

⁹⁹ Pikkusaari 2014 s 288.

¹⁰⁰ Paasitorni-sanaa ryhdyttiin käyttämään työväentalon markkinoinnissa jo 1987, mutta kymmenkunta vuotta myöhemmin vahvistui ajatus kongressikeskuksesta, ks. Sakari Siltala: Talo ja torni. Helsingin Työväenyhdistys 1884–2019. Helsinki: HTY [ei painovuotta, 2019], s 114–118, 194–201.

¹⁰¹ Liittokokouksen pöytäkirja 21.5.1999 on liiton toimintakertomuksen 1999 liitteenä, myös lainaukset.

Lökfors (varahenkilö Henrik Lagerberg).¹⁰²

Liittokokouksesta jäi puuttumaan yksi arvokas asiakohta: tasavallan presidentti Martti Ahtisaari oli lupautunut esitelmöimään aiheesta ”Kansalaisjärjestöt ja globalisaatiokehitys”. Hänen osallistumisensa estivät kuitenkin ajankohtaan osuneet dramaattiset rauhansovittelutehtävät Balkanilla. Siellä aseet vaikenivat hänen avullaan, kuten edellä mainittiin.

Sivistysliiton syntymäpäivänä, syyskuun ensimmäisenä 1999 järjestettiin HTY:n talon Paasisalissa vakiintuneen tavan mukaan juhlavastaanotto klo 15 alkaen. Sen yhteydessä luovutettiin jälleen Reino Helismaan nimeä kantava sanoittaja- ja viihdetaitelijapalkinto. Sen sai nyt monipuolinen Sauvo Puhtila. Hän oli jäänyt eläkkeelle Yleisradion viihdepäällikön tehtävistä. Sanoituksia oli kertynyt viisikymmenluvun alusta alkaen runsaat 2000, käänösiskelmistä ja joululauluista operetteihin ja oopperoihin. Saukki ja Pikkuravat jättivät pysyvän muistijäljen moniin ikäluokkiin 1960-luvun alun äänilevyillä; oravina lauloi trikkiäänityksessä Eino Virtanen.¹⁰³

Juhlapäivän yhteydessä pääsihteeri Jorma Turunen pohti sivistystyön merkitystä kirjoituksessaan *Demari*-lehdessä. Hän arvioi vuosisadan vaihteessa jälleen elettävän murrosaikaa, jolloin vapaan sivistystyön merkitys korostui. Hän viittasi moniin ajankohdan haasteisiin, jotka kohdistuivat jokaiseen yksilöön, koko yhteiskuntaan ja myös vapaaseen sivistystoimintaan. Hänen pohdintansa taustalla oli myös keskisen ja itäisen Euroopan tapahtumat ns. reaaliosialismin romahtamisen jälkeen. Kansalaisyhteiskunnan rakentaminen oli siellä edelleen ”perustavan keskeinen asia”.

Turunen painotti: ”Aina kun näemme vapaata ja vapaaehtoista ihmisten yhteistyötä, näemme paitsi hyvää elämää myös taloudelle ja politiikalle välttämätöntä moraalisen perustan syntymistä.” TSL:n yksi haaste oli osaltaan edistää kansalaisyhteiskunnan säilymistä elävänä. ”Ilman toimivaa kansalaisyhteiskuntaa ei ole toimivaa demokratiaa.”¹⁰⁴ Samaa olisi kenties painottanut liittokokouksen esitelmässään myös tasavallan presidentti Martti Ahtisaari.

Syyskuussa vietettiin Suomessa valtakunnallista Aikuisopiskelijan viikkoa. Sen yhteydessä palkittiin Sivistysliiton yhteisötiimin vastaava, koulutuspäällikkö Ulla Puro vuoden aikuiskoulutuksen kehittäjänä. Se oli merkittävä huomionosoitus niin hänelle kuin koko liitonkin toteuttamalle sivistystyölle.¹⁰⁵

----tietolaatikko

¹⁰² TSL vuonna 1999 s 19.

¹⁰³ Pikkusaari 2014 s 289; Sauvo Puhtilasta (1928–2014) ks. myös Wikipedia. – TSL:n syntymäpäivävastaanoton kutsukortissakin oli riimejä: Arvo Salon suomentama ja täydentämä Kerstin Hedinin runo ”Opintokerho” vuodelta 1938 (kutsukortti kirjoittajan kokoelmassa).

¹⁰⁴ Lainaukset Pikkusaari 2014 s 289–290.

¹⁰⁵ TSL vuonna 1999 s 4; Pikkusaari 2014 s 288.

TSL:N JÄSENET VANHAN VUOSISADAN LOPULLA

Vuoden 1999 toimintakertomuksen mukaan liitossa oli kaikkiaan 42 jäsenjärjestöä. Vuosien varrella oli jälleen tapahtunut joitakin muutoksia. Muutamien nimikin oli saanut uuden kirjoitusmuodon.¹⁰⁶

Auto- ja Konekaupan Toimihenkilöliitto ATH
 Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT
 Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL
 Ensi- ja Turvakotien Liitto
 Finlands Svenska Socialdemokrater FSA
 Hotelli- ja Ravintolahenkilökunnan Liitto HRHL
 Ilmailualan Unioni IAU
 Invalidiliitto
 Kemianliitto
 Kiinteistötyöntekijäin Liitto
 Kotien Puolesta Keskusliitto
 Koulutusalan Sosialidemokraattinen Yhdistys
 Kunta-alan Ammattiliitto KTV
 Kuurojen Liitto
 Liikealan Ammattiliitto
 Lomakotien Liitto
 Metallityöväen Liitto
 Nuorten Kotkain Keskusliitto NKK
 Nuorten Puolesta
 Paperiliitto
 Postiliitto
 Puu- ja erityisalojen Liitto
 Rautatieläisten Liitto
 Sosialidemokraattiset Nuoret
 Sosialidemokraattiset Opiskelijat SONK
 Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK
 Suomen Elämäntapaliitto
 Suomen Merimies-Unioni
 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue SDP
 Suomen Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto SSSL
 Sähköalojen Ammattiliitto
 Tekstiili- ja Vaatetustyöväen Liitto
 Työväen Akatemian Kannatus Osakeyhtiö

¹⁰⁶ TSL vuonna 1999, liite.

Työväen Arkiston Säätiö
Työväen Musiikkiliitto
Työväen Näyttämöiden Liitto
Työväen Retkeilyliitto
Valtion ja erityispalvelujen ammattiliitto VAL
Vanhus- ja Lähimmäispalvelun liitto
Veturimiesten Liitto
Viestintäalan Ammattiliitto
Voionmaan Opiston Säätiö
